

Piratiziranje knjiga. Utjecaj standardnih piratskih trendova na slučaj elektroničke knjige

Čačić, Filip

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:757042>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-20**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Diplomski studij Informatologije

Filip Čačić

Piratiziranje knjiga

Utjecaj standardnih piratskih trendova na slučaj elektroničke knjige

Diplomski rad

Mentor doc.dr.sc. Boris Badurina

Osijek, 2016.

Sveučilište J.J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet

Odsjek za informacijske znanosti

Diplomski studij Informatologije

Filip Čačić

Piratiziranje knjiga

Utjecaj standardnih piratskih trendova na slučaj elektroničke knjige

Diplomski rad

Društvene znanosti, Informacijske i komunikacijske znanosti, Knjižničarstvo

Mentor doc.dr.sc. Boris Badurina

Osijek, 2016.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. PIRATSTVO.....	2
2.1 DEFINICIJA PIRATSTVA	2
2.2 POVIJEST PIRATSTVA	3
2.3 SOPA I PIPA	5
2.4 ETIKA PIRATIZIRANJA.....	5
2.5 PIRATSKE STRANKE	7
3. ELEKTRONIČKA KNJIGA.....	8
3.1 PROBLEM DEFINICIJE	8
3.2 E-ČITAČI	9
3.2.1 Karakteristike e-čitača.....	9
3.2.2 Razvoj i povijest e-čitača	10
3.3 RAZVOJ E-KNJIGE	11
3.4 PREDNOSTI I NEDOSTACI E-KNJIGE.....	11
4. ISTRAŽIVANJE PROBLEMATIKE UTJECAJA PIRATSKIH TRENDOVA NA SLUČAJ E-KNJIGE.....	13
4.1 UZORAK ISPITANIKA.....	14
4.2 REZULTATI ISTRAŽIVANJA	17
5. DISKUSIJA.....	30
6. ZAKLJUČAK	33
7. LITERATURA.....	34
PRILOZI.....	35

Sažetak

Piratstvo je jedan od najbrže rastućih trendova današnjice. Ljudi danas svakodnevno preuzimaju glazbu, filmove i knjige s Interneta što znači da je to postala svojevrsna rutina kroz koju većina pojedinaca prolazi iz dana u dan. S jedne strane se predlažu zakoni za reguliranje autorskih prava (SOPA, PIPA, ACTA), dok se s druge strane oformljavaju piratske stranke – međunarodne udruge koje se svojim stavovima bore za prilagodbu autorskih i srodnih prava današnjem vremenu. Slučaj e-knjige je pak malo drukčiji od glazbe i filma. Za glazbu i film imamo jasne definicije, no e-knjigu se ne može tako lako definirati. Na isto upućuju razna istraživanja i rezultati koji variraju od autora do autora. Tema rada je utjecaj piratskih trendova današnjice na slučaj e-knjige. Iako još nije toliko zastupljena u Hrvatskoj, e-knjiga je sve popularnija iz dana u dan. Počevši od beletristike, publicistike i raznih književnih djela sve do znanstvene i stručne literature. Teoretski dio rada je podijeljen na piratstvo i e-knjigu.

Služeći se rezultatima iz ankete koja je ispunjena od strane 184 ispitanika, rad istražuje problematiku piratstva e-knjige u odnosu na glazbu i film. Osim navedene usporedbe, fokus rada je usmjeren na istraživanje navika ispitanika oko navedene teme.

Ključne riječi: piratstvo, e-knjiga, piratske stranke

1. Uvod

Rad je podijeljen na tri glavna dijela, od kojih su prva dva teoretski, dok je treći istraživački. Prvi dio govori o piratstvu te je podijeljen na pet potpoglavlja. Pojašnjavaju se definicije piratstva, gdje se konkretno opisuju *sivo*, *crno* i *internetsko* piratstvo kao tri glavne podjele. Opisan je i nastanak odnosno povijest istog gdje su raspravljani neki od glavnih događaja u povijesti piratstva te opisani revolucionarni programi za dijeljenje datoteka tog vremena (kao npr. *Napster*). Nadalje, navedeni su i različiti konkretni primjeri opovrgavanja piratizacije kao što je prijedlog dva zakona američke vlade – SOPA i PIPA. Govori se i o etici piratstva, prednostima i nedostacima istog i sl. Prvi dio rada završava pojašnjenjem piratskih stranki – neprofitnih međunarodnih organizacija nastalih 2010. godine, njihovih ciljeva i stavova.

Drugi dio se bavi pojmom e-knjige. E-knjiga je pojam svojstven po svojoj kompleksnosti definiranja. Upravo zato se prvi dio drugog poglavlja bavi definicijom e-knjige i analizom istog. Navode se različiti autori, njihove definicije i razmatranja samog pojma e-knjige. Opisuju se e-čitači kao što je Amazone-ov Kindle i njihova povijest – uređaji namjenjeni isključivo čitanju e-knjiga. Podijeljeni su na dva podnaslova – *karakteristike* i *razvoj i povijest*. Nadalje, na kraju drugog dijela, opisuje se razvoj te prednosti i nedostaci e-knjige, gdje se e-knjiga u nekoliko navrata uspoređuje sa tiskanom knjigom, i gdje se analiziraju mogućnosti i ograničenja iste.

Istraživački dio rada, ujedno i posljednji, opisuje kao što je i naslovom rada rečeno – utjecaj standardnih piratskih trendova na slučaj e-knjige. No isto tako se bavi i općim pitanjima radi saznavanja navika ispitanika koje se tiču čitanja knjiga, e-knjiga, učestalosti preuzimanja piratskih sadržaja različite vrste, uređaja na kojima se najčešće isto prakticira, te neke specifičnije pojedinosti vezane uz temu. Metoda istraživanja je anketa dok je kao instrument korišten upitnik kojeg je ispunilo 184 ispitanika. Hipoteze, odnosno tvrdnje koje rad ispituje su slijedeće:

1. Financijska situacija pojedinaca jedan je od glavnih razloga piratiziranja
2. E-knjige se manje piratiziraju jer su manje popularne od glazbe i filma
3. Piratiziranje je zastupljenije kod mlađe populacije
4. Knjižnice su jedan od razloga zašto se e-knjige manje piratiziraju od drugih medija

2. Piratstvo

2.1 Definicija piratstva

Definicija piratstva u kontekstu intelektualnog vlasništva je svako neovlašteno korištenje autorskih djela.¹ Autori djela imaju pravo raspolagati svojim djelima, što znači da je za korištenje istog potrebno dobiti dozvolu nositelja prava na sadržaj plaćanjem određene naknade. Jednostavno rečeno, ako krajnji korisnik želi pristupiti sadržaju određenog autora, mora platiti. Autorska prava se mogu prekršiti na više načina, ovisno o tome da li se radi o korištenju u određenim okolnostima, umnožavanju ili nečemu drugom.

„Sivo piratstvo je neovlašteno iskorištavanje autorskih djela (glazbe) i audiovizualnih djela (filmovi, glazbeni spotovi, video sadržaji i sl.) u javnosti (npr. poslovnom lokalu, na koncertu i sl.) radi stjecanja materijalne ili druge koristi a bez odobrenja autora i drugih nositelja prava na djelo, odnosno udruga koje njihova prava ostvaruju.“²

Korištenje takvih proizvoda (glazbe, filmova, video sadržaja) mora slijediti određenu proceduru kako ne bi naštetilo samom autoru u bilo kojem obliku.

„Crno piratstvo je neovlašteno umnožavanje (kopiranje) i stavljanje u promet (prodaja) audio i audiovizualnih snimki.“³

Crno piratstvo dakle označava ne samo postupak korištenja tuđeg djela u određene svrhe već i multipliciranje i širenje istoga bez dozvole autora i nositelja prava.

Vrsta piratstva koja u današnje vrijeme ima najbolju podlogu za piratiziranje i koja se iz dana u dan sve više širi je internetsko piratstvo. Definiramo ga kao *„neovlašteno korištenje (davanje na korištenje, skidanje, distribuiranje) audio i audiovizualnih djela na internetu.“⁴*

Još od devedesetih godina 20. stoljeća, počevši s glazbom, filmovima i software-ima, predmet piratstva su većinom formati audio i audiovizualnih djela. S napretkom tehnologije postalo je jasno da piratstvo s vremena na vrijeme treba redefinirati, budući da se ono širi i na druge formate autorskih djela. Tako se sada i oni nalaze u sličnim novim situacijama kao i glazba i

¹ Stop krivotvorinama i piratstvu. URL: <http://www.stop-krivotvorinama-i-piratstvu.hr/hr/krivotvorenje-i-piratstvo/sto-je-piratstvo/> (2016-07-15)

² Isto.

³ Isto.

⁴ Isto.

film, a opet drugačijim. Piratstvo tako stalno širi dimenzije i teško da će biti moguće postaviti univerzalna pravila za sve njegove oblike, neovisno o formatu autorskih djela. U ovome leži kompleksnost teme piratiziranja različitih sadržaja.

Unatoč širenju, tri najzastupljenije vrste piratiziranja: piratiziranje glazbe, filmova i softvera, ostale vrste su i danas manje zastupljene. Jedna od njih – piratiziranje e-knjiga – predmet je ovog istraživanja, odnosno usporedba piratiziranja e-knjiga s drugim vrstama piratiziranja.⁵

2.2 Povijest piratstva

Dolaskom digitalnog doba piratiziranje privlači sve više pažnje i uzrokuje sve veću anksioznost s obzirom na probleme koji se s njim javljaju. Prije pojave digitalnih medija piratstvo je bilo ograničeno. Većina osoba koje su se bavile piratiziranjem nisu imale veliku korist od toga. Rizik je bio prevelik u odnosu na financijsku korist. Piratiziranje sadržaja je bilo iznimno složeno, i zahtjevalo je visoku razinu tehničke stručnosti i znanja. Ovi su faktori kombinirani s lošijom kvalitetom piratskog sadržaja, te općenito slaba organizacija piratske industrije, utjecali su na percepciju piratstva kao nečega što ne predstavlja ozbiljnu prijetnju vlasnicima autorskih prava. Situacija se počela mijenjati digitalizacijom medija. Gore navedeni faktori su nestali. Digitalni piratski sadržaj bio je identičan originalnom, bilo ga je moguće proizvesti u kratkom vremenskom roku i na jednostavan način. Nije dakle bilo potrebno puno vremena, materijala, tehničkog znanja i vještina, a kopija bi bila identična originalu. Ovakav tehnološki pomak značajno je utjecao na uspon piratstva. Kao rezultat toga programeri i izdavači različitih vrsta medijskog sadržaja su sve više usmjereni na borbu protiv piratstva, zbog ugrožavanja autorskih prava, i mogućeg gubitka potencijalne zarade.

Ako govorimo o programima za dijeljenje datoteka, prvi veliki program koji će se pojaviti i brzo nestati, bio je Napster. Pionir u *peer-to-peer* (P2P) dijeljenju sadržaja, koji je bio aktualan od 1999. do 2001. postao je vrlo popularan unatoč prisutnosti drugih uspješnih metoda i programa za dijeljenje sadržaja zbog svog korisnički prilagođenog sučelja i općenite jednostavnosti korištenja. P2P je kao način dijeljenja sadržaja postojao i prije, no Napster ga je popularizirao, što je kasnije utjecalo na razvoj sličnih programa. P2P je potpuno drukčiji način dijeljenja sadržaja od klasičnog klijent-server modela, gdje korisnici sa određenih servera preuzimaju sadržaj. Ovdje se radi o mreži međusobno povezanih čvorova računala diljem

⁵ WiseGEEK. URL: <http://www.wisegeek.com/what-is-online-piracy.htm> (2016-08-02)

svijeta koji međusobno dijele sadržaj bez korištenja centraliziranog administrativnog sustava.⁶ Glavna odlika ovakvog sustava je što ne postoji glavni server preko kojeg se korisnici spajaju. Jedan čvor (računalo povezano na mrežu) je ujedno i server i korisnik. Pojedinci su tako na svojim računalima potpuno besplatno mogli preuzeti i podijeliti glazbu koju su željeli. Na samom vrhuncu Napster je imao više od 25 milijuna korisnika i 80 milijuna pjesama. Sustav nikada nije pao bez obzira na opterećenje servera. Razni poznati umjetnici su podnijeli tužbe protiv Napstera zbog neuklanjanja materijala zaštićenih autorskim pravima. Nakon izvjesnog vremena, 2001. godine Napster je izgubio borbu protiv tužbi raznih tvrtki u skladu sa zakonom – *Digital Millennium Copyright Act (DMCA)* koji je potpisan 1998. To je bila prva značajna prijetnja digitalnom piratstvu od strane glazbene industrije.⁷ Unatoč tome, svi oni koji su se služili Napsterom, prebacili su se na neke druge programe za dijeljenje datoteka od kojih su neki popularni i danas – *BitTorrent, Limewire i sl.*

Danas stranice poput *The Pirate Bay-a* imaju zakonsko pravo ostati otvorene jer ne pružaju stvarni materijal koji je zaštićen autorskim pravima, već pružaju određene upute gdje bi se trebalo ići, što nije ilegalno po švedskom zakonu (odakle je stranica).

MPAA (*Motion Picture Association of America*) i RIAA (*Recording Industry Association of America*) su nekoliko puta pokušali provesti američke zakone izvan njihove nadležnosti. Jednom su čak i uspjeli srušiti stranicu na nekoliko dana, što je izazvalo veliku kontroverzu u Švedskoj, nakon čega se članstvo piratske zajednice uvelike povećalo.⁸

Od samih početaka Interneta pa čak i prije, stavovi oko ove teme bili su podijeljeni. Piratstvo je postalo jedna od najkontroverznijih tema informacijskog doba. I prije Interneta su se npr. proizvođači software-a fokusirali na njegove sigurnosne značajke kako bi ih zaštitili od ilegalnog kopiranja.⁹

⁶Online Piracy. URL: <http://piracy.web.unc.edu/brief-history-of-online-piracy/> (2016-07-16)

⁷ Isto.

⁸ Isto.

⁹ WiseGEEK. URL: www.wisegeek.com/what-is-online-piracy.htm (2016-08-02)

2.3 SOPA i PIPA

2011. godine predložena su dva nova zakona od strane američke vlade – *Stop Online Piracy Act* ili (SOPA), i *Protect IP Act* (PIPA). Svrha i cilj ovih zakona je ograničiti web stranice da prikazuju, distribuiraju ili se služe piratskim sadržajem poput glazbe i filmova.¹⁰ PIPA je predložena kako bi se mogle donositi odluke o bilo kojim web stranicama ukoliko krše autorska prava. Izglasanjem ovog prijedloga zakona Američka vlada i tvrtke dobile bi određene ovlasti. Pružatelji Internetskih usluga su primorani onemogućiti pristup stranicama ukoliko time krše autorska prava. Vlada bi u suprotnom mogla tužiti tražilice na Internetu kao što su Google, Yahoo i slične, te razne blogove, kako bi onemogućili pristup stranicama kojima se kroz pretrage i sadržaje, potencijalno ugrožavaju autorska prava.¹¹

SOPA se za razliku od PIPE fokusira na malo drukčije ciljeve, i zamišljeni su tako da jedno drugog nadopunjuju. Prolaskom SOPA-e državni odvjetnik bi od suda mogao zatražiti nalog kako bi pružateljima Internetskih usluga, tražilicama, te pružateljima usluga on-line plaćanja kao što je PayPal, zabranio pristup i kontakt sa stranicama koje krše autorska prava. Velik broj kritičara ove prijedloge zakona tumači kao uvođenje cenzure na Internet (te bi mu se način na koji funkcionira potpuno promijenio), dok pobornici misle da će zaštititi autorski sadržaj od piratstva i prodaje.¹²

2.4 Etika piratiziranja

Pojam i tema piratiziranja su, između ostalog, najviše poznati po odvojenim mišljenjima dviju strana. Jednu stranu predstavljaju sami pirati i korisnici piratskog sadržaja (u ovom poglavlju za primjer uzimamo softver), dok drugu stranu drže oni koji žele zaštititi autorska prava. Stajališta obje strane mogu se jasno argumentirati i imaju svoje prednosti i mane. Pojedinci koji vjeruju u slobodu informacija i izražavanja ne vide problem u piratiziranju software-a. Po njima svi imaju pravo na informacije koje se nalaze u software-u, što znači da je kopirati software etično. Prvi amandman američkog zakona (koji govori o slobodi govora) je

¹⁰ Magid, L. What Are SOPA and PIPA And Why All The Fuss?. URL: <http://www.forbes.com/sites/larrymagid/2012/01/18/what-are-sopa-and-pipa-and-why-all-the-fuss/#23194ee353b3> (2016-08-02)

¹¹ Guterrez, Ivana. Zašto SOPA i PIPA mogu dugoročno „isključiti“ Internet svima, ne samo njima. URL: <http://www.netokracija.com/sopa-pipa-objasnjenje-22254> (2016-08-05)

¹²Isto.

relevantan razlog za piratstvo pojedinim pobornicima piratiziranja. Objavljivanje informacija u elektroničkom obliku je zaštićeno prvim amandmanom te tvrde da je „distribucija ilegalnog software-a vjezba prava samoizražavanja i da ne bi trebala biti narušena.“¹³ Neki od pobornika piratiziranja drže da piratstvo pomaže prodaji krajnjeg proizvoda, što će se detaljnije opisati na primjeru jednog autora dalje u tekstu, odnosno da je šteta o kojoj se vode rasprave zanemariva ili uopće ne postoji. Kad bi se glazba uzela za primjer, većina samog profita se izgubi na putu do pojedinca koji je kreirao ideju i sadržaj (novac se raspodjeljuje na više grana – izdavaču, izvođaču itd.). Piratiziranje povećava mogućnost da korisnici sadržaja direktno doniraju novac izvođačima, podrže ih kroz koncerte kako bi dobili čak i više nego da nisu promovirani i predstavljeni putem online piratiziranja.¹⁴

Drugi se drže mišljenja da piratstvo ne oštećuje nikoga, odnosno da proizvođači uopće nisu oštećeni ilegalnim kopijama originala. S obzirom da su cijene npr. software-a sve veće i veće, većina populacije uopće ne bi ni nabavila software i da je upravo zato u redu da ga imaju besplatno. Neki misle da originalan sadržaj uopće nije ni vrijedan tog novca s obzirom da ima dosta grešaka te da upravo zbog toga korištenje ili distribucija sadržaja takve kvalitete nije kazneno djelo.¹⁵

Glavni razlog skupine ljudi koja je protiv piratstva je da autori, odnosno izdavači, ljudi koji programiraju software, skladaju glazbu ili kreiraju film imaju pravo da iz istog ostvare profit. Kopiranje takvog sadržaja uzimajući u obzir ovakvo stajalište, smatra se uskraćivanjem profita zakonitim vlasnicima sadržaja. Navode da zbog piratstva industrija gubi profit izražen u milijunima dolara te da ljudi gube poslove. Jako je lako napraviti štetu jer odlike piratiziranja su anonimnost i jednostavnost preuzimanja, dijeljenja i korištenja sadržaja.

S druge strane piratstvo se može gledati kao jedan veliki i popularan oblik marketinga kroz kojeg se cijeli svijet upoznaje s pjesmama pojedinih izvođača, knjigama određenih autora, filmovima i proizvođačima softvera. Preuzeti sadržaj je u teoriji ošteti industriju, ali bi li ljudi koji sada imaju pristup tome, kao što smo rekli, uopće kupili sadržaj? Na ovakav način se širi dobra ili loša riječ, koja samo može doprinijeti financijskom profitu zakonitim vlasnicima. Poznati engleski pisac Neil Gaiman došao je do zanimljivog zaključka kad su ga pitali što misli o piratstvu, jer na njega kao pisca, to bi trebalo imati konkretan utjecaj. Navodi kako je kad je

¹³ The Ethics of Piracy. URL: <https://cs.stanford.edu/people/eroberts/cs201/projects/software-piracy/ethical.html> (2016-07-16)

¹⁴ WiseGeek. URL: <http://www.wisegeek.com/what-is-online-piracy.htm> (2016-08-02)

¹⁵ Online Piracy. URL: <http://piracy.web.unc.edu/brief-history-of-online-piracy/> (2016-07-16)

čuo da piratiziraju njegove knjige, odnosno preuzimaju sadržaj ilegalno, imao loš dojam o cjelokupnoj situaciji. Ubrzo je primjetio dvije stvari. Prva je zemlja u kojoj se njegov sadržaj ilegalno širio bila Rusija. Ljudi su prevodili njegova djela na ruski te je počeo prodavati sve više i više knjiga. Ljudi su ga sve više prepoznavali upravo zbog piratiziranja te su upravo zato sve više i više kupovali prave fizičke kopije knjiga. Došao je do ideje da svoju poznatu knjigu stavi jedan cijeli mjesec na svoju stranicu, tako da ju ljudi potpuno besplatno mogu preuzeti. Slijedeći mjesec prodaja iste knjige je porasla za 300%. Postavio je i zanimljivo pitanje na konferenciji – „koliko od vas je otkrilo svog najdražeg pisca na način da je prvotno posudilo knjigu, a koliko na način da je ušetalu u knjižaru i kupilo knjigu?“

Poanta je u tome da piratiziranje treba gledati kao jednu veliku reklamu i testiranje sadržaja koje će na kraju krajeva ponukati publiku da isti sadržaj kupi odnosno pridonesu zakonitim vlasnicima autorskih prava. Cijelu filozofiju piratstva, različitih načina opravdavanja takvih postupaka jako je teško uklopiti unutar granica zakona.

2.5 Piratske stranke

Pirate Parties odnosno Piratske Stranke su neprofitna međunarodna organizacija formirana 2010. godine sa sjedištem u Brussels-u u Belgiji. Od 2016. sjedište je u Genevi u Švicarskoj. Stranka okuplja članove 43 države diljem svijeta te se zauzimaju za slobodu ekspresije. Svojim se jasnim stavovima ne baziraju na aktivizmu, već ciljeve pokušavaju dostići kroz sferu političkog sustava. Neki od navedenih ciljeva i vrijednosti koje propagiraju su zaštita ljudskih prava i slobode u digitalnom dobu, reforma autorskog prava, prava korisnika (potrošača) informacija i autora, transparentnost i slobodan pristup informacijama.¹⁶

Jedan od bitnijih poteza i ciljeva Piratskih stranki je prilagodba autorskih i srodnih prava današnjem vremenu. Po programu Piratske stranke, pirati koji su izabrani u državne funkcije predlagat će zakone kako bi se sav digitalan sadržaj i nekomercijalno dijeljenje istoga zakonski legaliziralo za osobne potrebe. Program pirata u državnim funkcijama se zalaže i za smanjenje trajanja komercijalne zaštite autorskih prava na 10 godina od objave djela te objavu svih sadržaja koji su plaćeni novcem poreznih obveznika kao npr. emisije HRT-a, tako da budu pod otvorenim licencama tj. dostupni za nekomercijalno korištenje i dijeljenje građanima. Oni pirati

¹⁶ Pirate Parties. URL: <https://pp-international.net/about-ppi/> (2016-08-05)

koji su izabrani u lokalne funkcije bi financijski poticali objavljivanje i kreiranje znanstvenog i umjetničkog sadržaja pod nekom od CC (Creative Commons) licenci.¹⁷

3. Elektronička knjiga

3.1 Problem definicije

Postoje razne definicije e-knjige. Po Coxu i Mohammedu „e-knjiga je je termin koji opisuje tekst analogan knjizi koja je u digitalnom obliku i koji će biti prikazan na računalu.“¹⁸ Čak 31 od 37 definicija uključuje usporedbu s tiskanom knjigom te se često prikazuje kao digitalna verzija tiskane knjige koja zahtjeva tehnologiju (software, hardware) pomoću koje joj se može pristupiti i u konačnosti omogućiti korištenje.¹⁹

Knjiga je poznat, sveprisutan pojam kojeg je na prvi pogled vrlo jednostavno definirati bez nekog pretjeranog ulaska u problematiku. Robert Escarpit navodi da „*nitko nije omogućio kompletnu i krajnju definiciju knjige.*“ Leslie Howsam tvrdi da kulturni produkt koji nazivamo knjigom – nazivamo upravo tako jer nemamo nikakvu bolju kolektivnu imenicu koja bi opisala taj produkt. Knjiga nije samo objekt ograničen izdanjem ili formatom te se ne bi trebala tako grubo definirati. Knjiga sadrži velik broj različitih pisanih oblika kao npr. manuskripta itd., što znači da knjiga nije ograničena jednim određenim izdanjem, kao što nije ograničena (kodeksnim) formatom, materijalom i literarnom kulturom. Jedna od najpoznatijih definicija tiskane knjige je definicija po UNESCO-u koja glasi: „*knjiga je omeđena tiskana publikacija koja se sastoji od najmanje 49 stranica, izdana u zemlji i dostupna javnosti.*“²⁰

E-knjige su formirane i slijede strukturu tiskanih knjiga – što znači da im se ne mijenja broj stranica, duljina, reference i sl. Usporedba s tiskanom knjigom je očekivana s obzirom da se temelji na njoj i nasljeđuje ju, odnosno prikazuje ju u drugom formatu. Već spomenuta

¹⁷ Piratska Stranka. URL: <http://pirati.hr/o-nama/program/> (2016-08-05)

¹⁸ Anuradha, K. T. Usha, H. S. Use of e-books in an academic and research environment: a case study from Indian Institute of Science. // Program, 40, 1 (2006), str. 3. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Use-of-e-books-in-an-academic-and-research-Anuradha-Usha/a8f1d7b48f7c29946602d42ba75f226f75a955cb/pdf> (2016-07-20)

¹⁹ Vassiliou, Magda; Rowley, Jennifer. Progressing the definition of "e-book".// Library Hi Tech, 26, 3 (2008), str. 6. URL: <http://bogliolo.eci.ufmg.br/downloads/TGI061%20Vassiliou%20definition%20of%20ebook%202008.pdf> (2016-07-19)

²⁰ Velagić, Zoran. The discourse on printed and electronic books: analogies, oppositions, and perspectives. // Information Research, 19, 2 (2014), str. 4. URL: <http://www.informationr.net/ir/19-2/paper619.html#.V6dvtaIppYU> (2016-08-06)

tehnologija koja je potrebna kako bi krajnji korisnik pristupio i koristio odnosno čitao e-knjigu, se dijeli dvije vrste pristupa: *on-line* i pristup baziran na internetu te *off-line* odnosno pristup baziran na pojedinom e-čitaču.²¹

Jedna od glavnih razlika između definicije klasične tiskane knjige i e-knjige su multimedijalna svojstva i interaktivnost. E-knjiga sadrži mehanizam koji čitateljima olakšava korištenje, štedi vrijeme i upućuje na poveznice vezane uz sadržaj. Pretraživanje teksta, hiperlinkovi, navigacija, bilješke i multimedijalna svojstva samo su neke od brojnih značajki e-knjige. Vassilio i Rowley smatraju da su ključni termini iz najznačajnijih definicija e-knjiga: knjiga, dokument, tekst, objekt, sadržaj, materijal, datoteka i multimedija.²²

Po autorima koji su se bavili problematikom definicije e-knjige postoje četiri kriterija iz kojih se definicija e-knjige može izvući, a to su slijedeći:²³

1. Elektronička knjiga mora imati elektronički tekst koji mora biti vizualno prezentiran čitatelju.
2. Software mora prisvojiti metaforu knjige na značajan način.
3. Software mora imati fokus ili organiziranu temu.
4. Kada je dostupan bilo koji drugi sadržaj osim teksta, on se primarno koristi kako bi naglasio sam tekst.

E-knjigu je kao termin teško definirati jer je nastala razvojem tehnologije koja se sve brže razvija. Ona joj je odredila glavnu strukturu i formu, no treba biti oprezan jer se razvojem tehnologije mijenjaju već navedene značajke, karakteristike i razne odlike e-knjiga.

3.2 E-čitači

3.2.1 Karakteristike e-čitača

Uređaji na kojima se e-knjiga može čitati zovu se e-čitači i javljaju se 1998. godine – *Rocket E-book* i *Softbook Reader*. Postoje različiti tableti i e-čitači koji funkcioniraju na sličnom principu te omogućuju čitanje e-knjiga na način kako bi što više simulirali doživljaj čitanja

²¹ Anuradha, K. T. Usha, H. S. Nav. dj., str. 3-4.

²² Vassiliou, Magda; Rowley, Jennifer. Nav. dj. str. 7.

²³ Velagić, Zoran. Nav. dj. str. 5.

tiskane knjige. Različitih su veličina, boja i strukture, no većina njih je pravokutnog oblika. Svaki e-čitač posjeduje određeni softver koji omogućuje čitanje knjiga, odnosno dekodira samu datoteku knjige, što samo po sebi ukazuje na kompleksnost (raznolikost) i hardvera i softvera.²⁴ Glavna funkcija e-čitača je mobilnost i praktičnost čitanja. Ne zauzimaju previše prostora, a pružaju istu količinu znanja i informacija kao i tiskane knjige. Memorija uređaja s vremenom napreduje te se kreće od 112MB pa sve do 64GB (2013. godina). Procjenjuje se da je jedna e-knjiga otprilike par megabajta, što nam govori koliko zapravo knjiga može stati u jedan uređaj. Trajanje baterije varira od uređaja do uređaja dok punjenje može trajati od dva do pet sati.

3.2.2 Razvoj i povijest e-čitača

Krajem dvadesetog stoljeća e-knjiga je uvedena u život nakon čega dolazi do velikog preokreta 2006. godine, usavršavanjem ove ideje. Te godine izašao je Sony-jev e-čitač, a Apple-ov iPad imao je mogućnost učitati e-knjige. Kindle, Amazonov proizvod je proizveden 2007. godine, nakon čega je e-knjiga dodatno popularizirana. Značajke kao što su: zaslon koji ne umara oči, što veća sličnost tiskanoj knjizi, mogućnost pretraživanja riječi, pojmova i slično, samo su neke zanimljive odlike koje e-čitač pruža. Nekoliko je faktora utjecalo, kako na e-knjige tako i na e-čitače: pojavljivanje novih brendova, pad cijena iz godine u godinu i uvođenja boja. Pojava Apple iPad-a 2010. godine slijedeća je velika prekretnica na vremenskoj crti razvoja e-čitača. Samo zbog korištenja ovog brenda – velikog Apple-a, u nešto manje od tri godine prodano je preko 170 milijuna iPad-ova. Cijene bivaju sve niže, brendovi sve brojniji te se i sama tehnologija sve više razvija. Sve navedeno ukazuje na odlične uvjete i podlogu za širenje e-knjige.²⁵

²⁴ Hansen, A. Borell, B. Kristensen, J. Wallace, L. The (E-)book Experience: a theoretical exploration of immersive reading in times of technological change. (2013), str. 26-29. URL: http://www.rucsdigitaleprojektbibliotek.dk/bitstream/1800/11187/1/Ebook%20Experience%20Project_2013.pdf (2016-07-19)

²⁵ Wilson, T.D. The e-book phenomenon: a disruptive technology, 2014. URL: <http://www.informationr.net/ir/19-2/paper612.html#.VhpTefntmko> (2016-07-21)

3.3 Razvoj e-knjige

E-knjiga je prvi put spomenuta 1930. godine od strane Boba Browna koji je zamislio i predložio uređaj baziran na mikrofilmu koji bi, rekao je, bio „jednostavan stroj za čitanje koji se može prenositi i kretati, spojiti sa bilo kojom električnom utičnicom kako bi pročitao roman od tisuću strana ako želim, a želim.“²⁶

Stroj, odnosno uređaj takvog tipa nije kreiran, ali ideja je jasna. Prva e-knjiga je nastala krajem 40-ih, a za nju je zaslužan Roberto Busa. Zvala se *Index Thomisticus* – anotirani popis djela Tome Akvinskog, što znači da nije e-knjiga po današnjim standardima, već samo popis djela. Pojam e-knjige u pravom obliku stupa na snagu tek 1960-ih sa NLS, Hypertext Editing System i FRESS projektima kojima je cilj bio kreirati, okupiti i koristiti informacije na jednostavan način te ih pružiti za korištenje online.²⁷

Autor prve e-knjige je Michael S. Hart, koji je američku Deklaraciju nezavisnosti potpuno prenio u računalni oblik. Jedan od bitnijih projekata, koji se i dan danas razvija je Projekt Gutenberg. Shvativši mogućnost dostavljanja knjige u elektronički oblik, stvaraju se planovi elektroničke knjižnice s ciljem da se sve veći broj knjiga i tekstova okupi online. Prve e-knjige nisu bili romani, odnosno literatura namjenjena za kontinuirano čitanje – ono što danas podrazumjevamo pod pojmom e-knjiga, već su to bili raznorazne upute za korištenje određenog hardvera i slično te su upravo zato imale mali broj korisnika za publiku. Devedesete godine označavaju rođenje Interneta kakvog ga znamo. U ovom kontekstu označava i rođenje e-knjige onakve kakve ju i dan danas poznamo. Dokumenti u elektroničkom obliku se pojavljuju sa svih strana i korištenje je sve lakše, što pruža odličnu podlogu za razvoj e-knjiga.²⁸

3.4 Prednosti i nedostaci e-knjige

Osim što su poznate kao „elektroničke verzije tiskanih knjiga“, e-knjige imaju niz prednosti i mana. Prije svega bitno je reći da se tekst prilagođava korisniku. Nekoliko klikova i tipkanja može naći određeni dio teksta koji je čitatelju potreban uz pomoć *pretraživanja*. Jednostavno navigiranje kroz poglavlja, *linkovi* koji upućuju čak i na izvore izvan same knjige,

²⁶ Hansen, A. Borell, B. Kristensen, J. Wallace, L. Nav. dj. str. 27.

²⁷ Isto. str. 27.

²⁸ Isto. str. 27.

odabiranje različitih fontova (kako korisniku odgovara) te interoperabilnost na različitim uređajima.²⁹ Korisnik ako želi, može virtualno *podcrtavati*, označavati određen dio teksta bojama (*highlight*), te ostavljati bilješke. Prilagođavanje svjetlosnom okruženju jedan je od bitnih faktora e-knjige. Mnogim ljudima jedan od glavnih razloga zašto ne mogu kontinuirano čitati knjigu na računalu je umaranje očiju. E-čitači omogućavaju upravo to da je knjiga ugodna oku, pomoću već rečenog načina prilagođavanja svjetlosnim uvjetima. Isto tako, jasno je da e-knjige ne zauzimaju fizički prostor za razliku od tiskanih. Što znači da korisnik mora posjedovati uređaj, a sve ostalo ovisi o memoriji (koja ide u korist e-knjigama, jer ne zauzimaju puno virtualnog prostora). Više korisnika može pristupiti jednoj knjizi u virtualnom okruženju, tako da ne postoji problem knjige koja je već posuđena. Knjižnicama su e-knjige prigodne jer im je lako pristupiti, ne mogu nestati, neizmjereno je lakše sortiranje i pronalaženje potrebnih jedinica građe kao i prilagođavanje potrebama korisnika. Izdavačima to predstavlja manji trošak koji bi im inače bio potreban za tiskanje i objavljivanje.³⁰ Uz sve navedene prednosti koje idu u prilog ovoj vrsti građe, e-knjige još uvijek nisu popularne kao tiskane. Dolazimo do pitanja koji je razlog tomu. Za e-knjigu potrebna je tehnička podrška u obliku tehnologije preko čega se može zaključiti da tehnologija još uvijek nije dosegla nivo potreban za masovno prihvaćanje e-knjiga. Nadalje, da bi korisnici mogli čitati e-knjige, moraju odvojiti novac za e-čitače, što je još jedan od potencijalnih razloga. Neki kao razlog navode to da su ljudi jednostavno navikli na tiskane knjige i da nisu spremni na mijenjanje navika bez obzira na prednosti e-knjiga te da postoji velik broj knjiga u knjižnicama i knjižarama – što im je dovoljno. Jedno je jasno, e-knjige još uvijek jednostavno nisu u fokusu kao što su tradicionalne tiskane. E-knjige su različito prihvaćene u razvijenim i manje razvijenim zemljama te bolje prihvaćenje među mlađom populacijom čitatelja. Dvojba između korištenja tiskane ili elektroničke knjige ovisi i o vrsti sadržaja dokumenta. Zato se pojam tiskane, odnosno e-knjige ne može grubo definirati. Beletristika, popularna literatura i romani općenito još uvijek su više zastupljeni u tiskanom obliku, jer ljudi u takvoj literaturi ništa konkretno „ne traže“, što znači da prednosti e-knjige, poput tražilice, bilješki i slično, nisu toliko relevantne. U takvom slučaju korisnicima je najbitnije da je tekst ugodan oku i da imaju slobodnog vremena kako bi mogli čitati. S druge strane tekstovi koji su potrebni za dolazak do nekih informacija imaju drukčiju svrhu i namjenu. Za primjer se može uzeti akademska zajednica, studenti, profesori, znanstvenici i slično. Zajednica funkcionira na informacijama u elektroničkom obliku. Studenti manje posuđuju

²⁹ Anuradha, K. T. Usha, H. S. Nav. dj. str. 5.

³⁰ Anuradha, K. T. Usha, H. S. Nav. dj. str. 5-6.

literaturu u fizičkom obliku, jer se ista može naći u elektroničkom. I to ne samo ta literatura, već i slične koje doprinose određenom naumu. Znanstveni časopisi, članci i knjige se rapidno razvijaju i dostupni su na svakom koraku.

Razvoj tehnologije treba sve ove prednosti usmjeriti u pravi smjer kako bi e-knjige (općenito) dobile na značaju i bile popularnije.

4. Istraživanje problematike utjecaja piratskih trendova na slučaj e-knjige

Istraživanje kojim se htjeo ispitati utjecaj standardnih piratskih trendova na slučaj e-knjige se provelo u travnju i svibnju 2016. godine. Istraživanje je provedeno online upitnikom kreiranim preko LimeSurvey-a. Ciljani ispitanici su uglavnom mlađa populacija (minimalno završena osnovna škola), premda su neki ispitanici i starije dobi. Sveukupno 184 ispitanika je ispunilo anketni upitnik.

Anketa je proširena putem društvenih mreža (Facebook-a), točnije rečeno studentskih grupa, pojedinačnih poveznica i sličnog, no isto tako i putem fakultetskih ustanova.

Upitnik se sastoji od više dijelova, počevši sa pitanjima demografskog tipa (dob, spol) kako bi se populacija što jasnije definirala. Nadalje, postavljaju se pitanja kojima se želi saznati koliko ispitanici uopće znaju o pojmu e-knjige i koliko se često susreću s njom, na kojem jeziku čitaju, kako nabavljaju i pomoću čega pristupaju e-knjizi. Nakon navedenog slijede pitanja kojima se žele istražiti navike piratiziranja u svakodnevnom životu pojedinaca. Pitanja koja su postavljena istražuju koliko često pojedinci preuzimaju filmove i glazbu s interneta, skeniraju li ili preuzimaju knjige (i koliko često) te u koje svrhe. Istražuju se i razlozi gore navedenog – *knjige su besplatne, legalne verzije su preskupe itd.* Drugi dio upitnika sastoji se od pitanja na koja su ispitanici mogli označiti svoj stupanj slaganja sa određenom tvrdnjom u određenoj temi. Pitanja se odnose na percepciju e-knjige, aspekt piratiziranja e-knjiga, odnos glazbe, filma i e-knjige u piratstvu te piratstvo općenito.

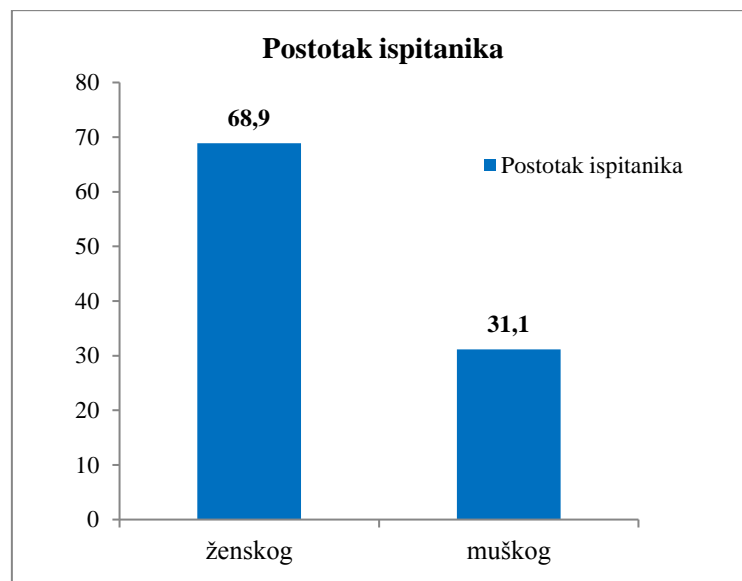
U istraživanju se pokušavaju dokazati slijedeće hipoteze:

1. Piratiziranje je zastupljenije kod mlađe populacije
2. Financijska situacija pojedinaca jedan je od glavnih razloga piratiziranja
3. E-knjige se manje piratiziraju jer su manje popularne od glazbe i filma

4. Knjižnice su jedan od razloga zašto se e-knjige manje piratiziraju od drugih medija

4.1 Uzorak ispitanika

Uzorak ispitanika se sastoji od sveukupno 184 osobe, od kojih je 126 ženskog dok je 58 muškog spola. (Slika 1)

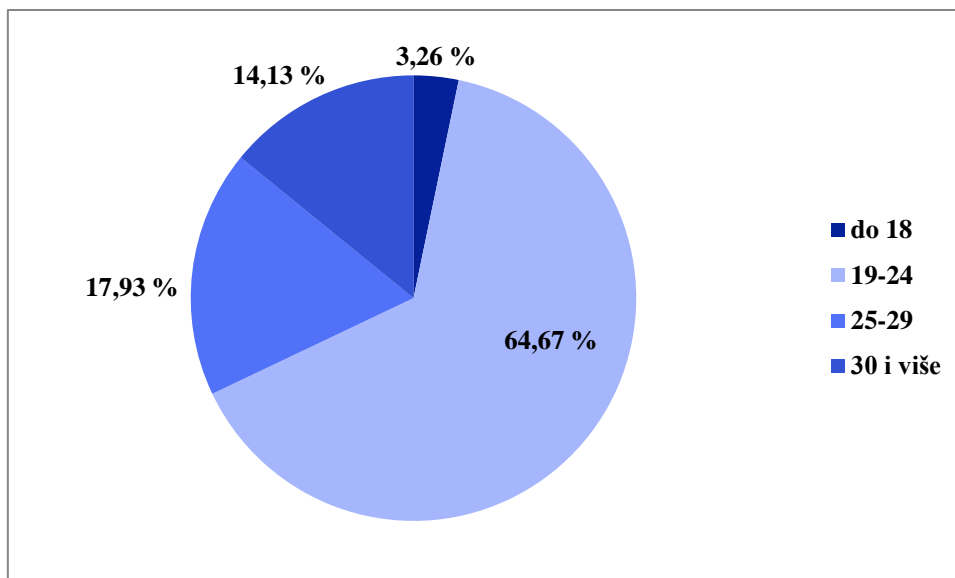

Slika 1. Grafički prikaz broja i postotka ispitanika muškog i ženskog spola

Stupci predstavljaju udio ispitanika ovisno o spolu.

Od sveukupno 184 ispitanika, 126 je ženskog dok je 58 muškog spola, što znači da je udio ženskih ispitanika 68,9, dok je udio muških ispitanika 31,1%.

Ispitanici su s obzirom na godine podijeljeni u četiri kategorije: do 18, 19-24, 25-29, i 30 i više. (Slika 2)

Slika 2. Grafički prikaz udjela ispitanika prema dobnim skupinama

Kao što grafički prikaz navodi, ispitanici su bili pretežito mlađa populacija – studenti. Najmanji udio je onih do 18 godina – svega šest ispitanika. Najveću grupu čine ispitanici dobne starosti između 19 i 24 godine kojih je čak 119 od 184 (64,7%). Zatim slijedi grupa starosti 25-29 kojih je 33. Onih koji imaju 30 i više godina je pak 26.

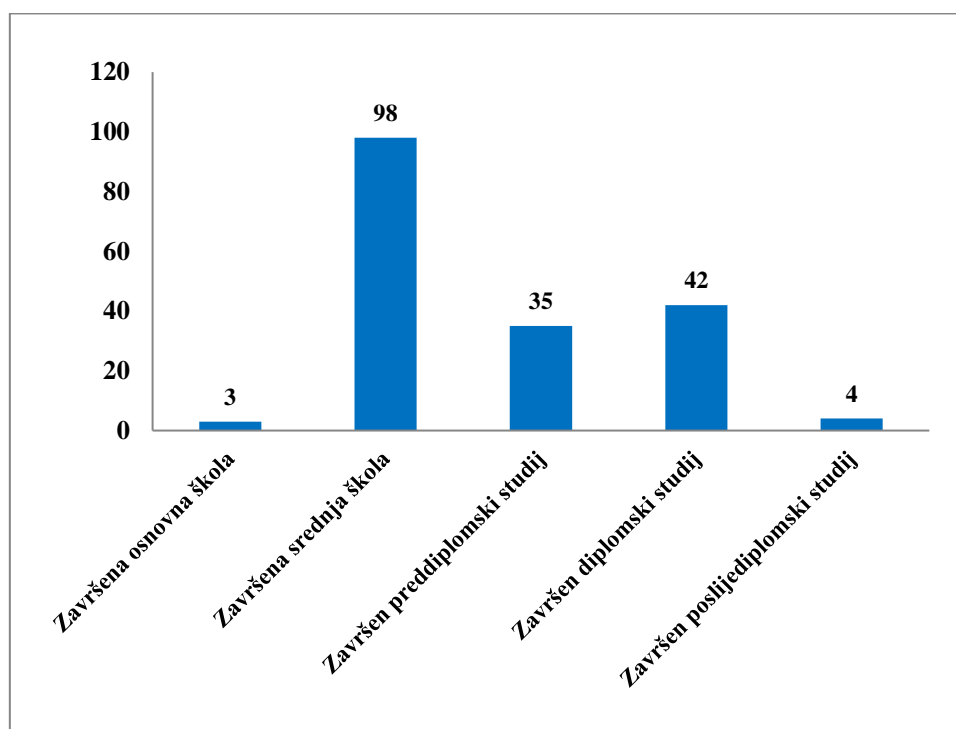
Zbog načina širenja same online ankete (društvene mreže i sl.) bilo je i za očekivati velik odaziv mlađe populacije, točnije studenata, koji čine gotovo tri četvrtine ispitanika.

Tablica 1 i **Slika 3** brojčano i grafički prikazuju stupanj obrazovanja ispitanika. Većina su studenti sa završenom srednjom školom, njih 98 od sveukupnih 184, što znači 53,8%. Slijedi skupina od 42 ispitanika (23,1%) sa završenim diplomskim studijem. Završen preddiplomski studij označilo je 35 ispitanika (19,2%), dok je završen poslijediplomski studij označilo 4 ispitanika (2,2%). Najmanji udio ispitanika ima završenu osnovnu školu – 3 ispitanika (1,6%).

Studenti, odnosno ispitanici sa završenom srednjom školom i završenim preddiplomskim studijem ciljana su i preferirana populacija ovog istraživanja. Rezultati navode da je takvih sveukupno 133 od 184, odnosno 73%.

Tablica 1
Ispitanici prema stupnju obrazovanja

Stupanj obrazovanja	Broj ispitanika	Udio ispitanika (%)
Završena osnovna škola	3	1,6
Završena srednja škola	98	53,8
Završen preddiplomski studij	35	19,2
Završen diplomski studij	42	23,1
Završen poslijediplomski studij	4	2,2
UKUPNO	184	100

Slika 3. Grafički prikaz broja ispitanika prema stupnju obrazovanja

4.2 Rezultati istraživanja

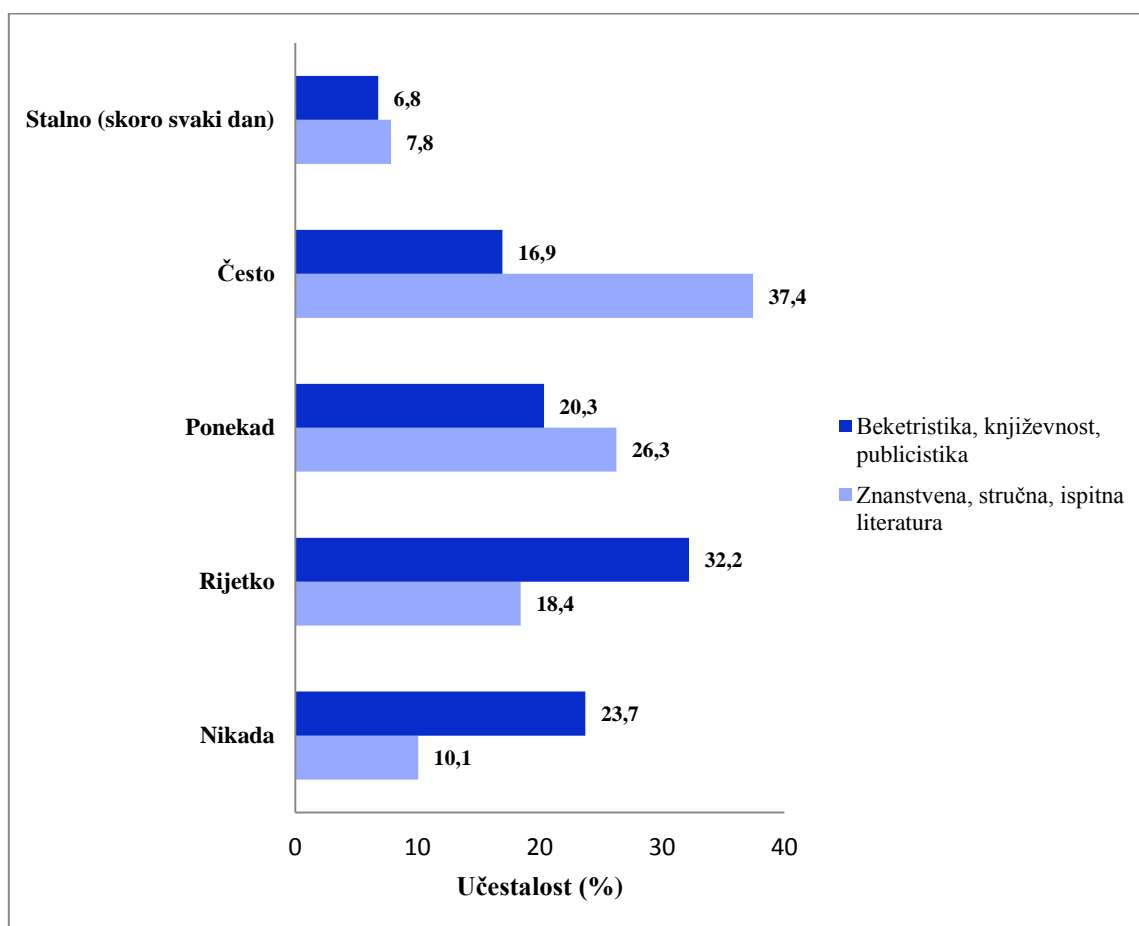
Nakon osnovnih pitanja demografskog tipa, ispitanici su odgovarali na točno određen niz pitanja koja se tiču pojma e-knjige i piratiziranja. Prvi dio pitanja bazirao se na e-knjizi, počevši od shvaćanja samog pojma, odnosno definicije, do prakse čitanja na određenim uređajima. Anketa obuhvaća i pitanja poput jezika na kojima ispitanici najčešće čitaju, gdje nabavljaju e-knjige i koliko često. Drugi dio ankete istražuje stavove o piratiziranju kako e-knjiga tako i glazbe i filmova. Naglasak se stavlja na usporedbi i međusobni odnos te dvije skupine. Pitanja su zatvorenog tipa, počevši od jednostavnih do pitanja s odgovorima intenziteta. Anketom se želi saznati koliko su ispitanici upoznati s e-knjigom, njihove svakodnevne navike vezane uz nju te moralna stajališta i učestalost piratiziranja.

Prvim pitanjem ankete želi se saznati koliko su ispitanici upoznati s pojmom e-knjige te se traži da označe koja bi definicija e-knjigu najbolje opisala (**Tablica 2**). Pitanje glasi: „Prema vašim saznanjima, koja od slijedećih tvrdnji najbolje opisuje pojam e-knjige?“ Većina ispitanika se složila oko tvrdnje: „E-knjiga je elektronička verzija tiskanje knjige.“ Čak 71%, odnosno 131 od 184 ispitanika se odlučilo za tu definiciju. 20 ispitanika se odlučilo za tvrdnju „E-knjiga je knjiga koja se čita na računalu,“ dok njih 10 misli da je e-knjiga računalna datoteka koja sadrži knjigu.

Tablica 2
Najbliža definicija e-knjige prema ispitanicima

Definicija	Udio ispitanika (%)
Svaki tekst koji se čita na računalu	4,4
Uređaj na kojem se čitaju elektroničke knjige	1,6
Računalna datoteka koja sadrži knjigu	5,5
Elektronička verzija tiskane knjige	72,0
Knjiga za čije je čitanje potreban čitač poput Kindle-a ili sličan uređaj	2,2
Knjiga koja se čita na računalu	11,0
Softver koji se koristi za čitanje e knjiga	3,3

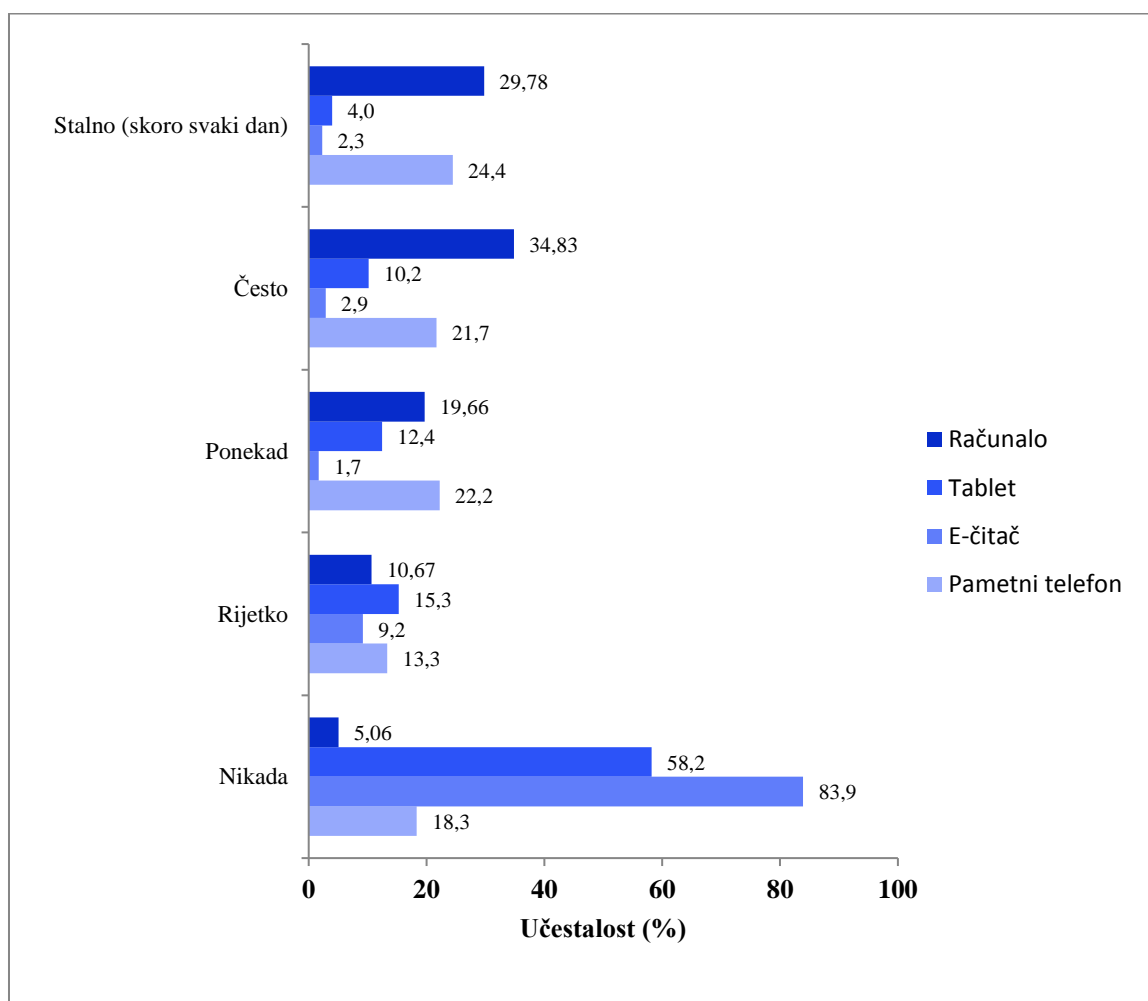
Slijedeće pitanje odnosilo se na učestalost čitanja e-knjiga, gdje je ispitanicima bilo ponuđeno pet opcija – stalno, često, ponekad, rijetko i nikada. Pitanje je podijeljeno na dva dijela ovisno o vrsti literature – beletristika, književnost, publicistika te znanstvena, stručna i ispitna literatura. Kao što je navedeno i raspravljeno u teorijskom dijelu rada, vrsta literature utječe na učestalost čitanja. **Slika 4.** prikazuje kako ispitanici rijetko čitaju beletristiku, književnu literaturu i publicistiku – čak 32,2% njih, odnosno 57 od 184. Njih 42 (23,7%) je označilo da to nikada ne prakticira. 36 ispitanika je označilo da to radi ponekad, dok samo 12 navodi da to radi svaki dan (6,8%). Kada se pitanje preokrene na znanstvenu, stručnu i ispitnu literaturu situacija je potpuno drugačija. Treba se uzeti u obzir da se ciljana populacija sastoji najviše od studenata koji često preuzimaju članke, ispitnu literaturu i razne online tekstove. Rezultat ukazuje da 67 ispitanika (37,4%) često čita e-knjige znanstvenog ili stručnog sadržaja, što je za očekivati zbog potreba obrazovanja. Njih 47 je označilo da ponekad čitaju, dok 14 njih čita skoro svaki dan.

Slika 4. Grafički prikaz učestalosti čitanja e-knjiga s obzirom na žanr

Nadalje, **slika 5** nam prikazuje koliko često ispitanici čitaju na određenim uređajima. Pitanja su bila poredana po intenzitetu za svaki pojedini uređaj – računalo, tablet, e-čitač i pametni telefon. Računalo daje najbolje rezultate - 62 ispitanika (34,8%) često čita na računalu, dok 53 (29,8%) skoro svaki dan. Tablet se nije prikazao popularnim za čitanje e-knjiga, kao ni e-čitač. Za tablet je 103 ispitanika označilo da nikad ne čita e-knjige na njemu, dok je za e-čitač isto odgovorilo čak njih 146. To se svakako može objasniti time da se ispitanici ne služe toliko tabletima i e-čitačima kao računalima. Zadnji ponuđeni uređaj je pametni telefon koji daje rezultate najbliže računalu. Najbolji odgovor, odnosno 44 ispitanika (24,4%) je označilo da skoro svaki dan čita na pametnom telefonu. Njih 39 (21,7%) to radi često, 40 (22,2%) ponekad, dok 33 (18,3%) to ne rade nikada.

Rezultati ukazuju na to da su računala i pametni telefoni popularniji za čitanje e-knjiga nego tableti i e-čitači, što je bilo za očekivati jer su računala i pametni telefoni općenito puno popularniji i zastupljeniji uređaji, koji se, između ostalog, koriste i za čitanje e-knjiga.

Slika 5. Grafički prikaz učestalosti čitanja e-knjiga na računalu, tabletu, e-čitaču i pametnom telefonu

Učestalost preuzimanja piratskih filmova i glazbe s Interneta prikazana je u **Tablici 3**, po kojoj vidimo da ispitanici često preuzimaju filmove i glazbu. 50 od 184 (27,5%) je označilo da to rade svaki dan, 48 (26,4%) njih to radi jednom do više puta tjedno, 32 (17,6%) nekoliko puta mjesečno. Njih 22 (12,1%) preuzima nekoliko puta godišnje, 16 (8,8%) jednom godišnje ili rijede, dok je samo 14 ispitanika (7,7%) navelo da to ne rade nikada.

Tablica 3

Učestalost preuzimanja piratskih filmova i glazbe s Interneta

Učestalost preuzimanja piratskih filmova i glazbe	Udio ispitanika (%)
Skoro svaki dan	27,5
Jednom do više puta tjedno	26,4
Jednom do više puta mjesečno	17,6
Rijede od jednom mjesečno, ali više puta godišnje	12,1
Jednom godišnje ili rijede	8,8
Nikada	7,7

Slijedeće bitno pitanje se odnosilo na razloge zbog kojih ispitanici preuzimaju piratske e-knjige, što se može odnositi i općenito na piratiziran sadržaj.

Prvo je bitno utvrditi koliko je uopće ispitanika preuzimalo e-knjige. Na pitanje: „Jeste li ikada s Interneta preuzeli piratsku verziju neke knjige?“ – 105 ispitanika je označilo da jesu, dok ostali ili nisu ili ne znaju.

Rezultat je potvrdio prvu hipotezu rada koja govori o utjecaju financijske situacije pojedinca na piratiziranje. Većina ispitanika (68,5%) izabralo je slijedeću opciju - „piratske knjige su besplatne.“ Slijedeća na listi je tvrdnja da su legalne verzije preskupe. To je označilo 107 ispitanika. 89 tvrdi da je do legalnih verzija ponekad teško doći, odnosno da je do piratskih verzija relativno lako doći (93 ispitanika). 19 ispitanika je označilo da „kršenje autorskih prava u slučaju e-knjiga ionako nitko ne kontrolira,“ dok je njih 21 označilo da „svi to rade pa zašto ne bih i ja“ Osmero ispitanika navelo je neke druge razloge („ostalo“ – 3,3%).

Tablica 4
Razlozi za preuzimanje piratskih e-knjiga

Razlozi za preuzimanje e-knjiga	Udio ispitanika (%)
Piratske knjige su besplatne	68,5
Legalne verzije su preskupe	58,2
Do legalnih verzija je ponekad teško doći	48,4
Do piratskih verzija je relativno lako doći	50,5
Kršenje autorskih prava u slučaju e-knjiga ionako nitko ne kontrolira	10,3
Svi to rade pa zašto ne bih i ja	11,4
Nešto drugo	3,3

Zadnja četiri pitanja izražavaju slaganje ispitanika s određenim tvrdnjama vezanim uz e-knjige i piratstvo. U mogućnosti su označiti jedan od pet intenziteta počevši od neslaganja s tvrdnjom do potpunog slaganja. Navedene su 42 tvrdnje u četiri pitanja, podijeljene na percepciju e-knjige i određene aspekte piratstva. Slaganje ispitanika izraženo je kroz opcije – *slažem se i u potpunosti se slažem*, dok je neslaganje – *ne slažem se i u potpunosti se ne slažem*. Pojedini postotci su izraženi zbrojem dvije opcije slaganja ili neslaganja.

U **Tablici 4** nalaze se rezultati vezani uz percepciju e-knjige.

Već spomenute prednosti e-knjiga, kao što je mogućnost jednostavnog pretraživanja sadržaja su korisne – slaže se 39,8% ispitanika, dok se 39,2% u potpunosti slaže. 41,2% se u potpunosti slaže da je korisno što se ne moraći ići u knjižnicu ili u knjižaru po knjigu. Multimedijalni dodaci koje e-knjiga omogućuje su vrlo korisni – slaže se čak 70,5% ispitanika te se većina slaže da je e-knjiga vrlo praktična (33,7% - *slažem se*; 33,1% - *u potpunosti se slažem*). Nastavljamo s prednostima e-knjige kao što je praktičnost okupljanja više knjiga na jednom uređaju, s čime se slaže 86,1% ispitanika, kao što se i slažu da je e-knjiga vrlo praktična za razmjenjivanje (75,4%). Mala promjena od slaganja sa prednostima e-knjige događa se u tvrdnji

da su e-knjiga jednostavnije za korištenje. Neutralan stav oko ove tvrdnje ima 32% ispitanika, dok se 26% slaže s tvrdnjom, a 16,6% ne slaže. Udio od 52,8% ispitanika se slaže da poveznice i multimedija olakšavaju razumijevanje sadržaja, no isto tako se slažu (52,7%) da je e-knjiga dobra samo za kratka vremenska čitanja. Isto tako, tvrdnju da čitanje e-knjiga umara oči potvrdilo je 64,8% ispitanika koji se s tim slažu. Njih 57,5% se slaže s tvrdnjom da je teže postići koncentraciju prilikom čitanja e-knjige nego kod tiskane. Neutralan stav oko tvrdnje da su e-knjige jednostavnije za čitanje izrazilo je 33,5% ispitanika, dok se 43,6% slaže da e-knjige ne omogućavaju pravi doživljaj čitanja. Većina ispitanika znaju pronaći e-knjigu, jer je 70,9% označilo da se ne slažu da ne znaju pronaći e-knjigu. Isto tako se ne slažu s tvrdnjom „e-knjige su komplicirane za nabaviti“ sa označenih 64,3%. Zadnja tvrdnja navodi kako e-knjige nisu dostupne i s njom se većina ne slaže (70,5%).

Tablica 4

Slaganje ispitanika s tvrdnjama vezanim uz percepciju e-knjige

TVRDNJE	SLAGANJE ISPITANIKA (%)				
	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Mogućnost jednostavnog pretraživanja sadržaja e-knjiga je vrlo korisna.	2,2	2,8	16,0	39,8	39,2
Vrlo je korisno što po e-knjigu ne moram ići u knjižnicu ili knjižaru	1,1	5,5	12,6	39,6	41,2
Multimedijalni dodaci koje e-knjiga omogućuje su ponekad vrlo korisni	2,2	2,2	25,0	48,3	22,2
E-knjigu smatram praktičnom	3,3	6,6	23,2	33,7	33,1
Mogućnost okupljanja više knjiga na jednom uređaju je vrlo praktična	0,6	3,3	10,0	46,1	40,0
E-knjige (bez zaštite od kopiranja) su vrlo praktične za razmjenjivanje	1,7	2,8	20,1	40,2	35,2
E-knjige su jednostavnije za korištenje	6,6	16,6	32,0	26,0	18,8
Poveznice i multimedija mi olakšavaju razumijevanje sadržaja	5,1	13,5	28,7	37,1	15,7
E-knjiga je dobra samo za kratka vremenska čitanja	8,2	14,3	24,7	31,3	21,4
Čitanje e-knjiga umara oči.	5,5	8,8	20,9	29,1	35,7
Prilikom čitanja e-knjige teže je postići koncentraciju nego kod tiskane knjige	7,7	13,3	21,5	30,4	27,1
E-knjige su jednostavnije za čitanje	18,1	30,8	33,5	13,7	3,8
E-knjige ne omogućuju pravi doživljaj čitanja	9,9	22,7	23,8	25,4	18,2
Ne znam gdje pronaći e-knjigu.	44,5	26,4	19,8	8,2	1,1
E-knjige su komplicirane za nabaviti	36,3	28,0	26,9	8,8	0,0
E-knjige mi nisu dostupne.	41,0	29,5	22,4	6,0	1,1

Nakon tablice vezane uz percepciju e-knjige, ispituje se slaganje s određenim tvrdnjama vezanim uz određene aspekte piratstva knjige, gdje ispitanici većinom imaju neutralne stavove. Većina ispitanika uopće ne osjeća grižnju savjesti prilikom fotokopiranja knjige ili dijelova knjige – čak 76,9%. Ispitanici (29,1%) nemaju stav oko tvrdnje da fotokopiranjem ne krše autorska prava ukoliko to koriste u privatne svrhe, dok se nešto veći udio (41,7%) slaže s navedenom tvrdnjom. Slična je situacija i s tvrdnjom da „piratiziranje e-knjige nitko ne kontrolira i stoga to ne smatram krivičnim djelom“ – gdje neutralan stav ima nešto više ispitanika (38,7%). Kada se radi o piratiziranju knjige edukativnog ili stručno znanstvenog sadržaja, 47,2% ispitanika se slažu da je to prihvatljivo dok 29,4% ima neutralan stav. Premda se knjige mogu posuditi u knjižnici, piratiziranje bi trebalo biti prihvatljivo. Ponovno prevladava neutralan odgovor (niti se slažem, niti se ne slažem) sa udjelom od 31,3%, dok se 37,9% ne slaže s istim. Nadalje saznajemo da se većina slaže s tvrdnjom da prilikom čitanja e-knjige uopće nije bitno da li je legalna ili nije (63,2%). Zadnja tvrdnja tiče se grižnje savjesti prilikom korištenja e-knjige, te velika većina, čak 74,1% ne osjeća grižnju savjesti prilikom korištenja.

Tablica 5

Slaganje ispitanika s tvrdnjama vezanim za neke aspekte piratstva e-knjige

TVRDNJE	SLAGANJE ISPITANIKA (%)				
	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Prilikom fotokopiranja knjige ili dijelova knjige osjećam grižnju savjesti	52,7	24,2	14,3	7,1	1,6
Fotokopiranjem knjige ne kršim autorska prava ukoliko to koristim u privatne svrhe.	9,9	19,2	29,1	28,0	13,7
Piratiziranje e-knjige nitko ne kontrolira i stoga to ne smatram krivičnim djelom.	9,4	28,7	38,7	17,1	6,1
Piratiziranje e-knjige sasvim je prihvatljivo kada se radi o edukativnim ili stručno znanstvenim sadržajima.	6,7	16,7	29,4	29,4	17,8
Piratiziranje e-knjige je prihvatljivo jer knjigu ionako mogu posuditi u knjižnici.	8,8	29,1	31,3	19,8	11,0
Kada čitam e-knjigu nije mi važno je li ona legalna ili nije.	4,9	7,1	24,7	34,6	28,6
Prilikom korištenja piratizirane e-knjige osjećam grižnju savjesti.	52,7	21,4	17,6	6,0	2,2

Slijedeće pitanje (**Tablica 6**) istražuje stavove vezane uz određene aspekte piratstva općenito, kako e-knjige tako i glazbe i filma. Početna tvrdnja vezana je uz postojeće zakone o piratstvu. Ispitanici imaju neutralan stav oko toga treba li postojeće zakone mijenjati, točnije njih 53,3%. Ista situacija, no u nešto manjoj mjeri je i s tvrdnjom da bi zakoni o autorskom pravu trebali regulirati samo komercijalno korištenje autorskih sadržaja. Sveukupno 44,8% ispitanika nemaju konkretan stav o navedenom. „Piratiziranje digitalnih sadržaja je prihvatljivo, samo kada se radi o zabavnim sadržajima“ – je treća tvrdnja, no rezultat je sličan kao i prethodne dvije – prevladava neutralan stav većine od čak 43,3%. Dolazimo do financijskog aspekta piratiziranja gdje se stavovi konkretnije razlikuju. Njih 57% se slaže da je piratiziranje digitalnih sadržaja sasvim u redu ukoliko ne trpi financijsku štetu. Većina (55%) se slaže s time da često preuzimaju piratske sadržaje koje ne bi kupovali legalne. Piratski sadržaj potiče ljude da kupe i originalno djelo. Na to nam ukazuje rezultat u slijedećoj tvrdnji. Čak 50,6% ispitanika se složilo da kupe legalni sadržaj ako im se piratski sviđa. Opasnost preuzimanja piratskog sadržaja dijeli mišljenja. Ispitanici većinom smatraju da nije opasno (40%), dok se manji udio (26,1%) slaže da je. Njih 33,9% ima neutralan stav. Navika korištenja piratskog sadržaja kod većine ispitanika neće opadati. Njih 57,6% se slaže s time da će u budućnosti piratizirane sadržaje koristiti u jednakoj mjeri ili više nego dosad. Zadnja tvrdnja vezana je uz financijski aspekt ispitanika. Njih 71,8% se u potpunosti ne slaže s tvrdnjom da ne koriste piratizirane primjerke jer imaju dovoljno financijskih sredstava za nabavu izvornih primjeraka.

Tablica 6

Slaganje ispitanika s tvrdnjama vezanim za određene aspekte piratstva

TVRDNJE	SLAGANJE ISPITANIKA (%)				
	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Postojeći zakoni o autorskom pravu su zastarijeli i treba ih mijenjati.	5,6	5,6	53,3	25,0	10,6
Zakoni o autorskom pravu bi trebali regulirati samo komercijalno korištenje autorskih sadržaja.	1,1	10,5	44,8	29,3	14,4
Piratiziranje digitalnih sadržaja sasvim je prihvatljivo, kada se radi o zabavnim sadržajima.	3,3	24,4	43,3	16,7	12,2
Piratiziranje digitalnih sadržaja sasvim je prihvatljivo ukoliko nitko ne trpi financijsku štetu.	2,2	10,1	30,7	39,1	17,9
Često preuzimam piratske sadržaje koje (da nema piratskih verzija) ne bih kupovao legalne.	7,2	14,4	23,3	30,6	24,4
Ponekad mi se piratski sadržaj toliko sviđa da me potakne da kupim i legalni.	11,6	16,6	21,0	32,6	18,2
Preuzimanje piratiziranih sadržaja smatram potencijalno opasnim.	16,1	23,9	33,9	23,3	2,8
U budućnosti ću vjerojatno koristiti piratizirane sadržaje u jednakoj mjeri ili više nego do sada.	1,1	9,5	31,8	36,9	20,7
Piratizirane primjerke ne koristim jer imam dovoljno financijskih sredstava za nabavu izvornih primjeraka.	42,0	29,8	24,3	2,8	1,1

Zadnji i najbitniji rezultati za ovaj rad se nalaze u **Tablici 7** gdje ispitanici izražavaju svoje stavove vezane uz usporedbu e-knjige sa glazbom i filmovima u kontekstu piratstva. Rezultati iz prve tvrdnje govore kako će ispitanici preuzeti piratiziranu verziju bilo čega ako im je u tom trenutku potrebno i imaju mogućnost. Njih čak 56% se u potpunosti slaže dok se 31,5% slaže. Zanimljivo je da se ispitanici većinom slažu (68,5%) s tvrdnjom da će piratiziranje e-knjiga s vremenom postati popularno kao i piratiziranje glazbe i filmova. Kao što je i bilo za pretpostaviti, glazba i film i dalje prednjače u piratstvu pored knjiga. Većini ispitanika, točnije njih 49,7%, piratske verzije e-knjiga nisu toliko potrebne kao piratske verzije filmova i glazbe. Slijedećom stavkom se saznaje da se ispitanici većinom ne slažu (59,4%) s tvrdnjom da, kad se radi o glazbi i filmu, bi radije kupili ili posudili originalno djelo nego preuzeli piratiziranu verziju. Slijedeće pitanje se tiče piratiziranja e-knjige u istom kontekstu. Kod ispitanika u ovom slučaju prevladava neutralan stav (29%), dok se čak 37,1% slaže da bi radije kupili originalno djelo nego preuzeli piratiziranu verziju. Na tvrdnju da inicijalan format knjige (tiskana na papiru) utječe na manju popularnost piratiziranja iste za razliku od filma i knjige, 45,1% ispitanika nema konkretan stav, dok ipak 43,4% se slaže s navedenom tvrdnjom. Još jednom, kao što je bilo za pretpostaviti, potvrđuje se da financijska situacija utječe na količinu piratiziranog sadržaja koji se preuzima. S time se slaže 36,1% ispitanika dok se 31,1% u potpunosti slaže. Udio od 56,1% ispitanika se slaže da knjižnice utječu na manju potrebu piratiziranja knjiga u odnosu na glazbu i filmove. Neutralan stav (37,4%) je izražen i kod zadnje stavke u tablici – „da je posuđivanje glazbe i filmova popularno kao posuđivanje knjiga, preuzimanje piratskih verzija bi bilo manje zastupljeno,“ dok se malo veći dio ispitanika slaže s navedenom tvrdnjom, točnije njih 40,2%.

Tablica 7

Slaganje ispitanika s tvrdnjama vezanim za odnos knjige, glazbe i filma u piratstvu

TVRDNJE	SLAGANJE ISPITANIKA (%)				
	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Ako mi je u određenom trenutku potrebno, preuzeo bih piratsku verziju bilo čega (film, glazba, knjiga..).	1,6	1,6	8,8	31,5	56,0
Piratiziranje e-knjiga će s vremenom postati popularno kao i piratiziranje glazbe i filmova.	1,1	8,3	22,1	40,3	28,2
Piratske verzije e-knjiga mi nisu toliko potrebne kao piratske verzije filmova i glazbe.	8,8	16,6	24,9	31,5	18,2
Kada je u pitanju glazba i film, rađe bih kupio/posudio originalno djelo nego preuzeo piratiziranu verziju.	25,3	34,1	24,7	11	4,9
Kada je u pitanju e-knjiga, rađe bih kupio/posudio originalno djelo nego preuzeo piratiziranu verziju.	15,8	18,0	29,0	24,0	13,1
Inicijalan format knjige (tiskana na papiru) utječe na manju popularnost piratiziranja u elektroničkom obliku (za razliku od glazbe i filmova koji su u digitalnom obliku po svojoj prirodi).	3,3	8,2	45,1	33,0	10,4
Moje financijske prilike utječe na količinu piratiziranog sadržaja koje preuzimam, bez obzira na vrstu sadržaja.	3,9	10,6	18,3	36,1	31,1
Knjižnice utječu na manju potrebu piratiziranja knjiga u odnosu na glazbu i filmove.	6,1	5	32,8	44,4	11,7
Da je posuđivanje glazbe i filmova popularno kao posuđivanje knjiga, preuzimanje piratiziranih verzija bilo bi manje zastupljeno.	8,2	13,2	37,4	29,7	11,5

5. Diskusija

Sveukupan broj ispitanika, odnosno ljudi koji su ispunili anketu je 184, od kojih je 126 ženskog, a 58 muškog spola. Većina ispitanika je mlađe dobi, odnosno čak više od pola, točnije 64,67% ima od 19-24 godine. Stupanj obrazovanja varira, no 53,8% ih ima završenu srednju školu, što znači da su većina ispitanika studenti. Odmah na početku može se potvrditi hipoteza da je piratiziranje zastupljenije kod mlađe populacije. Kada se zbroji udio ispitanika do 18 i od 19-24 godine, dobijamo udio od 78,8%, uzimajući u obzir i rezultate učestalosti preuzimanja piratskog sadržaja. Iznad 30 godina anketu je ispunilo samo 3,26% pojedinaca.

Na prvom konkretnom pitanju istraživanja koje se odnosilo na definiciju e-knjige, ispitanici nisu imali previše dvojbi, već su, može se reći, s velikom sigurnošću koji je rezultirao postotkom od 72%, odgovorili da je e-knjiga elektronička verzija tiskane knjige. Kada se raspravlja o učestalosti čitanja e-knjige, e-knjiga se mora podijeliti na dva dijela, koja su u ovom slučaju stručna i znanstvena literatura te više zabavni sadržaj i žanrovi poput beletristike, publicistike i književnosti. Sa sigurnošću se može reći da sadržaj e-knjige utječe na njenu učestalost čitanja. Udio od 37,4% ispitanika označilo je da često čita e-knjige stručnog i znanstvenog sadržaja, dok beletristiku i sličan sadržaj često čita samo 16,9% njih. Rezultat je i bio očekivan, jer su ispitanici studenti koji često nabavljaju sadržaj u e-obliku radi obrazovanja – članci, literatura, knjige itd.

Što se tiče uređaja na kojima se najčešće čitaju e-knjige, računalo i pametni telefoni su daleko ispred svih ostalih. Sveukupno 64,6% ispitanika skoro svaki dan ili često koriste računalo za čitanje e-knjiga, dok je postotak istog za pametni telefon 46,1%. Tableti te posebice e-čitači nisu toliko popularni za čitanje e-knjiga, jer su računala i pametni telefoni među učestalijim vrstama svakodnevne tehnologije koja se koristi i ne služe samo za čitanje e-knjiga, već i za druge stvari (u odnosu na npr. e-čitače).

Što se tiče učestalosti preuzimanja glazbe i filmova s interneta, više od polovice ispitanika radi to često (minimalno jednom tjedno). Od svih 184 ispitanika, 27,5% svakodnevno preuzima naveden sadržaj s Interneta, dok 26,4% to radi jedanput ili više puta tjedno. Zajedno i s ostalim rezultatima, može se reći da je to svakako postala rutina koja se prakticira u prosjeku na tjednoj ili mjesečnoj bazi.

Slijedeća hipoteza je glasila: „financijska situacija pojedinaca jedna je od glavnih razloga piratiziranja“ te se može potvrditi sa slijedećim rezultatima. Glavni razlog preuzimanja piratskih knjiga je to što su besplatne, što je označilo 68,5% ispitanika te više od polovice njih – 58,2% njih misli da su legalne verzije preskupe. U zadnjoj tablici navedena je tvrdnja koja je isto tako bitna za ovu hipotezu. Glasila je: „moje financijske prilike utječu na količinu piratiziranog sadržaja koje preuzimam, bez obzira na vrstu.“ Na to pitanje se 31,1% ispitanika u potpunosti složilo, dok se 36,1% samo složilo (sveukupno 67,2%). Sveukupno 14,5% ispitanika se ne slaže s navedenom tvrdnjom. Isto tako, znatna većina se ne slaže s tvrdnjom da ne nabavljaju piratizirane primjerke jer imaju dovoljno financijskih sredstava za nabavu izvornih. Neslaganje s navedenom tvrdnjom je označilo 81,8% ispitanika, dok se samo 3,9% slaže. S obzirom na navedeno može se zaključiti da je jedan od glavnih razloga piratiziranja to što je sadržaj besplatan i što financijske situacije pojedinaca (većinom) nisu pogodne za preuzimanje legalnog sadržaja.

Nadalje, ispitanici se slažu da e-knjige imaju veće mogućnosti od samih tiskanih knjiga. U velikoj mjeri se slažu s nizom tvrdnji poput toga da su mogućnost jednostavnog pretraživanja sadržaja, multimedijalni dodaci e-knjige i mogućnost okupljanja više knjiga na jednom mjestu vrlo korisni. Ne mora se ići u knjižnicu ili u knjižaru kako bi se pristupilo knjigama te ju općenito smatraju praktičnom za korištenje. Što se tiče samog iskustva čitanja, tu je situacija ipak manje pozitivna. Većina još uvijek misli da je e-knjiga dobra samo za kratkoročna čitanja te da umara oči. Većina se isto tako slaže da je teže održati koncentraciju prilikom čitanja e-knjiga za razliku od klasične te da je upravo zato jednostavnije čitati klasičnu tiskanu knjigu. Oko tvrdnje da e-knjige ne omogućuju pravi doživljaj čitanja nije dobijen konkretan značajan rezultat, jer većina korisnika ima neutralan stav, dok ostale dvije polovice imaju različita mišljenja.

Što se tiče aspekta piratstva e-knjige, znatna većina ispitanika ne osjeća grižnju savjesti prilikom kopiranja knjige ili dijelova knjiga (i korištenja piratizirane e-knjige – 74,1%), čak njih 76,9% (zbrojen rezultat onih koji se uopće ne slažu – 52,7% i ne slažu – 24,2%). Na niz pitanja vezanih uz autorska prava i piratiziranja kao krivičnog djela, ispitanici većinom nemaju izražen stav.

Ispitanici nisu sigurni treba li postojeće zakone o autorskom pravu mijenjati, na što nam ukazuje 53,3% njih koji su zauzeli neutralan stav prilikom postavljanja pitanja, no zanimljivo je da određen broj ispitanika bude pokaknut na kupnju legalnog sadržaja ako im se piratski sviđi,

točnije 50,6% njih. Sigurno je i da praksa piratiziranja nije nešto što će odjednom prestati. Prije bi se znatno povećalo ili ostalo isto.

Treća hipoteza rada je: „e-knjige se manje piratiziraju jer su manje popularne od glazbe i filma.“ Kao prvo, bitno je spomenuti da bi ispitanici u velikoj mjeri (87,5%) preuzeli piratsku verziju bilo čega, ako im je to u tom trenutku potrebno. Jako je zanimljiva činjenica da se čak više od pola njih, točnije 68,5% složilo da će piratiziranje e-knjiga postati popularno kao i piratiziranje glazbe i filmova. Tu možemo zastati i već i sami pretpostaviti da je glavni uzrok manjeg piratiziranja e-knjiga u odnosu na filmove i glazbu sama potreba pojedinca. Tvrdnja da piratske verzije e-knjige nisu korisnicima toliko potrebne kao film i glazba nam upućuje na to. Njih 49,7% se slaže s tvrdnjom. Ispitanici bi još uvijek prije kupili originalnu knjigu nego originalan glazbeni cd ili film, premda rezultati u istraživanju nisu u tolikom razmjeru da se to može sa sigurnošću potvrditi. Glazba i film su oduvijek bili u digitalnom formatu, jedino se medij mijenjao, dok je knjiga kao knjiga, nezamisliva na prvu u njenom fizičkom tiskanom obliku. Stoga se postavlja pitanje, utječe li inicijalan format knjige na manju popularnost piratiziranja u elektroničkom obliku. Kao što je i bilo za pretpostaviti, prevladava neutralan stav kod 45,1% ispitanika, no pored njih, ostali se više slažu nego što se ne slažu. Njih 40,4% se sveukupno slaže s tvrdnjom, dok se 11,5% ne slaže. Sve u svemu, možemo potvrditi da se e-knjige manje piratiziraju jer su manje popularne od glazbe i filma.

Posljednja hipoteza vezana je uz utjecaj knjižnica na piratiziranje e-knjiga. Knjižnice su poznate kao ustanove u kojima se knjige posuđuju i to je svima znano. Svaki pojedinac ima pristup knjižnici i razna literatura je u bilo kojem trenutku dostupna. Kratko i jasno, filmovi i glazba se danas ne mogu posuđivati u određenoj ustanovi (npr. videoteke – nisu više aktualne) kao što se mogu knjige. Stoga se postavlja pitanje, ako su knjige same po sebi dostupne po gotovo beznačajnoj cijeni, utječe li knjižnica kao ustanova na manje piratiziranje e-knjiga. Udio od 56,1% ispitanika se slaže s tom tvrdnjom. Slijedeća većina nema izražen stav, dok se samo 11,1% ne slaže s navedenom tvrdnjom. S obzirom na rezultat, možemo potvrditi da utjecaj svakako postoji te je hipoteza potvrđena.

6. Zaključak

Piratstvo je među aktualnijim temama današnjice. Sudeći po rezultatima istraživanja, možemo zaključiti nekoliko tvrdnji. Kao prvo, informacijsko doba u kojem živimo zahtjeva od čovjeka prilagodbu. Informacija i tehnologija se nalaze sve više u prvom planu. Uređaji kojima se pojedinci svakodnevno služe i koji su brojniji od preostalih su osobno računalo (ili laptop) i pametni telefon. Od 184 ispitanika koji su ispunili anketu, 27,5% skoro svaki dan preuzima piratski oblik glazbe i filma na svoje uređaje, dok 26,4% to radi jednom ili više puta tjedno.

Što se tiče slučaja e-knjige, učestalost varira o sadržaju te se ne može grubo definirati kao glazba i film. Znanstvenu i stručnu literaturu često čita 37,4% ispitanika, dok je postotak beletristike čak duplo manji – 16,9%. Ispitanici više preferiraju tiskanu tradicionalnu knjigu ukoliko žele pročitati nešto zabavniji sadržaj za koji imaju slobodno vrijeme. E-knjiga stručnog ili znanstvenog sadržaja uglavnom služi kako bi se našle određene informacije u njoj koje bi mogle poslužiti određenoj svrsi. Uz sve navedene tvrdnje, dodajmo to da su ispitanici većinom studenti kojima je za uspješno obrazovanje neophodno koristiti se raznim stručnom literaturom i člancima. Razlog za preuzimanje e-knjiga je to što su besplatne. Drugim riječima, većina navodi da su legalne verzije preskupe što znači da na količinu piratiziranog sadržaja utječe financijska prilika pojedinca.

Uspoređivanje filma i glazbe s e-knjigom daje rezultate kakvi su se otprilike očekivali. Ispitanici navode kako im e-knjige nisu toliko potrebne kao glazba i film (čak bi prije posudili ili kupili originalno djelo nego preuzeli piratsku verziju) te upravo to navode kao razlog manje popularnosti. Unatoč tome, bitna većina navodi kako bi e-knjiga mogla postati popularna ili čak popularnija od same glazbe ili filma.

O piratiziranju se ne promišlja previše. Kada se radi o pitanjima zaštite autorskih prava uglavnom prevladavaju neutralni stavovi. Ispitanici ne osjećaju grižnju savjesti prilikom korištenja piratskog sadržaja, niti im je bitno je li sadržaj koji koriste u trenutku piratski ili izvorni. Ako je pojedincu nešto potrebno, neovisno o sadržaju te mu je dostupno u piratiziranom obliku – najvjerojatnije je da će se istim i poslužiti, a Internet je itekako dobra podloga za to. To svakako ne znači da je e-knjiga manje dostupna od glazbe i filma, nego da pojedinci jednostavno imaju manju potrebu za njom, nego za filmom i glazbom.

7. Literatura

1. Anuradha, K. T. Usha, H. S. Use of e-books in an academic and research environment: a case study from Indian Institute of Science. // Program, 40, 1 (2006), str . 1-22. URL: <https://www.semanticscholar.org/paper/Use-of-e-books-in-an-academic-and-research-Anuradha-Usha/a8f1d7b48f7c29946602d42ba75f226f75a955cb/pdf> (2016-07-20)
2. Hansen, A. Borell, B. Kristensen, J. Wallace, L. The (E-)book Experience: a theoretical exploration of immersive reading in times of technological change. (2013), str. 1-77. URL: http://www.rucsdigitaleprojektbibliotek.dk/bitstream/1800/11187/1/Ebook%20Experience%20Project_2013.pdf (2016-07-19)
3. Magid, L. What Are SOPA and PIPA And Why All The Fuss?. URL: <http://www.forbes.com/sites/larrymagid/2012/01/18/what-are-sopa-and-pipa-and-why-all-the-fuss/#23194ee353b3> (2016-08-02)
4. Online Piracy. URL: <http://piracy.web.unc.edu/brief-history-of-online-piracy/>
5. Pirate Parties. URL: <https://pp-international.net/about-ppi/> (2016-08-05)
6. Piratska Stranka. URL: <http://pirati.hr/o-nama/program/> (2016-08-05)
7. Stop krivotvorinama i piratstvu. URL: <http://www.stop-krivotvorinama-i-piratstvu.hr/hr/krivotvorenje-i-piratstvo/sto-je-piratstvo/> (2016-07-15)
8. The Ethics of Piracy. URL: <https://cs.stanford.edu/people/eroberts/cs201/projects/software-piracy/ethical.html> (2016-07-16)
9. Vassiliou, Magda; Rowley, Jennifer. Progressing the definition of "e-book".// Library Hi Tech, 26, 3 (2008), str. 1-14. URL: <http://bogliolo.eci.ufmg.br/downloads/TGI061%20Vassiliou%20definition%20of%20ebook%202008.pdf> (2016-07-19)
10. Velagić, Zoran. The discourse on printed and electronic books: analogies, oppositions, and perspectives. // Information Research, 19, 2 (2014), str. 1-14. URL: <http://www.informationr.net/ir/19-2/paper619.html#.V6dvtaIppYU> (2016-08-06)
11. Wilson, T.D. The e-book phenomenon: a disruptive technology, 2014. URL: <http://www.informationr.net/ir/19-2/paper612.html#.VhpTefntmko> (2016-07-21)
12. WiseGEEK. URL: <http://www.wisegeek.com/what-is-online-piracy.htm> (2016-08-02)

Prilozi

Prilog 1. Anketni listić kojeg su ispunjavali ispitanici

Poštovani,

Pred Vama se nalazi upitnik koji je dio istraživanja o tehnološkim i etičkim aspektima piratiziranja knjige i utjecaju standardnih piratskih trendova na slučaj elektroničke knjige. Istraživanje se provodi u okviru diplomskih radova na Odsjeku za informacijske znanosti Filozofskog fakulteta u Osijeku. Svi prikupljeni podaci koristit će se jedino i isključivo u svrhu ovog istraživanja. Anketa je potpuno anonimna i ne bi trebala oduzeti više od 10 minuta Vašeg vremena. Molimo Vas da u odgovorima budete što iskreniji jer o tome ovisi uspješnost istraživanja.

Unaprijed hvala!

1. Kojeg ste spola?

- a) ženskog
- b) muškog

2. Koliko imate godina?

3. Vaš najviši završeni stupanj obrazovanja?

Molim izaberite samo **jedan** od ponuđenih odgovora

- a) završena osnovna škola
- b) završena srednja škola
- c) završen preddiplomski studij
- d) završen diplomski studij (ili predbolonjski dodiplomski)
- e) završen poslijediplomski studij

4. Studirate li?

Ako je na prethodno pitanje odgovor bio "završen preddiplomski studij"

- a) Da
- b) Ne

5. Na kojem fakultetu / sveučilištu te kojem smjeru studirate ili koji studij ste završili?

Ako je na prethodno pitanje odgovor bio " završen diplomski studij (ili predbolonjski dodiplomski)"

6. Prema vašim saznanjima koja od sljedećih tvrdnji najbolje opisuje pojam e-knjige?

- a) E-knjiga je svaki tekst koji se čita na računalu
- b) E-knjiga je uređaj na kojem se čitaju elektroničke knjige
- c) E-knjiga je računalna datoteka koja sadrži knjigu
- d) E-knjiga je elektronička verzija tiskane knjige
- e) E-knjiga je knjiga za čije čitanje je potreban čitač poput Kindla ili sličan uređaj
- f) E-knjiga je knjiga koja se čita na računalu
- g) E-knjiga je sofver koji se koristi za čitanje knjiga

7. Koliko često čitate U ELEKTRONIČKOM OBLIKU (e-knjige)?

	Stalno (skoro svaki dan) 5	Često 4	Ponekad 3	Rijetko 2	Nikada 1
znanstvenu/stručnu/ispitnu literaturu (čitanje iz potrebe)	☐	☐	☐	☐	☐
beletristiku/književnost/publicistiku (čitanje iz vlastitih pobuda)	☐	☐	☐	☐	☐

8. Koliko često čitate na sljedećim uređajima?

	Stalno (skoro svaki dan) 5	Često 4	Ponekad 3	Rijetko 2	Nikada 1
na računalu	☐	☐	☐	☐	☐
na tabletu	☐	☐	☐	☐	☐
na e-čitaču	☐	☐	☐	☐	☐
na pametnom telefonu	☐	☐	☐	☐	☐

9. Na kojem jeziku NAJČEŠĆE čitate e-knjige?

- a) na hrvatskom
- b) na engleskom
- c) na njemačkom
- d) na talijanskom
- e) na francuskom
- f) nekom drugom, kojem?

10. Gdje sve nabavljate (ili posuđujete) knjige koje čitate (tiskane i e-knjige)?

	Nikada	Rijetko	Povremeno	Često
U knjižnicama	☐	☐	☐	☐
U knjižarama	☐	☐	☐	☐
U online knjižarama (Amazon, superknjižara i sl.)	☐	☐	☐	☐
Na piratskim web stranicama (torrenti, PirateBay, IsoHunt, LibGen i sl.)	☐	☐	☐	☐
Na web stranicama s knjigama u slobodnom pristupu (GoogleBooks, Project Gutenberg, Scribd i sl.)	☐	☐	☐	☐
U digitalnim knjižnicama (TookBook i sl.)	☐	☐	☐	☐

11. Koliko često preuzimate piratske filmove i/ili glazbu s Interneta?

- a) Skoro svaki dan
- b) jednom do više puta tjedno
- c) jednom do više puta mjesečno
- d) rjeđe od jednom mjesečno, ali više puta godišnje
- e) jednom godišnje ili rjeđe
- f) Nikada

12. Jeste li u zadnjih godinu dana kopirali ili skenirali cijelu ili dijelove neke knjige?

- a) Da
- b) Ne

13. U koje svrhe ste kopirali ili skenirali knjige?

- a) U obrazovne vrhe (za školu, faklutet, i sl.)
- b) Za potrebe zabave ili razonode
- c) Za posao
- d) Nešto drugo, što?

(Moguće je odabrati više odgovora)

14. Jeste li ikada s Interneta preuzeli piratsku verziju neke knjige?

- a) Da
- b) Ne
- c) Ne znam

15. U koje svrhe ste preuzimali piratske knjige?

- a) U obrazovne vrhe (za školu, faklutet, i sl.)
- b) Za potrebe zabave ili razonode
- c) Za posao
- d) Nešto drugo, što?

(Moguće je odabrati više odgovora)

16. Koji su po Vama glavni razlozi za preuzimanje piratskih e-knjiga?

- a) Piratske knjige su besplatne
- b) Legalne verzije su preskupe
- c) Do legalnih verzija je ponekad teško doći
- d) Do piratskih verzija je relativno lako doći
- e) Kršenje autorskih prava u slučaju e-knjiga ionako nitko ne kontrolira
- f) Svi to rade pa zašto ne bih i ja
- g) Nešto drugo, što?

(Moguće je odabrati više odgovora)

17. U niže navedenoj tablici nalaze se tvrdnje vezane za percepciju e-knjige. Označite u kojoj se mjeri slažete ili ne slažete sa svakom navedenom tvrdnjom!

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Mogućnost jednostavnog pretraživanja sadržaja e-knjiga je vrlo korisna.	☐	☐	☐	☐	☐
Vrlo je korisno što po e-knjigu ne moram ići u knjižnicu ili knjižaru	☐	☐	☐	☐	☐
Multimedijalni dodaci koje e-knjiga omogućuje su ponekad vrlo korisni	☐	☐	☐	☐	☐
E-knjigu smatram praktičnom	☐	☐	☐	☐	☐
Mogućnost okupljanja više knjiga na jednom uređaju je vrlo praktična	☐	☐	☐	☐	☐
E-knjige (bez zaštite od kopiranja) su vrlo praktične za razmjenjivanje	☐	☐	☐	☐	☐
E-knjige su jednostavnije za korištenje	☐	☐	☐	☐	☐
Poveznice i multimedija mi olakšavaju razumijevanje sadržaja	☐	☐	☐	☐	☐
E-knjiga je dobra samo za kratka vremenska čitanja	☐	☐	☐	☐	☐
Čitanje e-knjiga umara oči.	☐	☐	☐	☐	☐
Prilikom čitanja e-knjige teže je postići koncentraciju nego kod tiskane knjige	☐	☐	☐	☐	☐
E-knjige su jednostavnije za čitanje	☐	☐	☐	☐	☐
E-knjige ne omogućuju pravi doživljaj čitanja	☐	☐	☐	☐	☐
Ne znam gdje pronaći e-knjigu.	☐	☐	☐	☐	☐
E-knjige su komplicirane za nabaviti	☐	☐	☐	☐	☐
E-knjige mi nisu dostupne.	☐	☐	☐	☐	☐

18. U niže navedenoj tablici nalaze se tvrdnje vezane za neke aspekte piratiziranja e-knjige. Označite u kojoj se mjeri slažete ili ne slažete sa svakom navedenom tvrdnjom!

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Prilikom fotokopiranja knjige ili dijelova knjige osjećam grižnju savjesti.	☐	☐	☐	☐	☐
Fotokopiranjem knjige ne kršim autorska prava ukoliko to koristim u privatne svrhe.	☐	☐	☐	☐	☐
Piratiziranje e-knjige nitko ne kontrolira i stoga to ne smatram krivičnim dijelom.	☐	☐	☐	☐	☐
Piratiziranje e-knjige sasvim je prihvatljivo kada se radi o edukativnim ili stručno znanstvenim sadržajima.	☐	☐	☐	☐	☐
Piratiziranje e-knjige je prihvatljivo jer knjigu ionako mogu posuditi u knjižnici.	☐	☐	☐	☐	☐
Kada čitam e-knjigu nije mi važno je li ona legalna ili nije.	☐	☐	☐	☐	☐
Prilikom korištenjem piratizirane e-knjige osjećam grižnju savjesti.	☐	☐	☐	☐	☐

19. U niže navedenoj tablici nalaze se tvrdnje vezane za odnos knjiga, glazbe i filma u piratstvu. Označite u kojoj se mjeri slažete ili ne slažete sa svakom navedenom tvrdnjom!

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Ako mi je u određenom trenutku potrebno, preuzeo bih piratsku verziju bilo čega (film, glazba, knjiga..).	☐	☐	☐	☐	☐
Piratiziranje e-knjiga će s vremenom postati popularno kao i piratiziranje glazbe i filmova.	☐	☐	☐	☐	☐
Piratske verzije e-knjiga mi nisu toliko potrebne kao piratske verzije filmova i glazbe.	☐	☐	☐	☐	☐
Kada je u pitanju glazba i film, rađe bih kupio/posudio originalno djelo nego preuzeo piratiziranu verziju.	☐	☐	☐	☐	☐
Kada je u pitanju e-knjiga, rađe bih kupio/posudio originalno djelo nego preuzeo piratiziranu verziju.	☐	☐	☐	☐	☐
Inicijalan format knjige (tiskana na papiru) utječe na manju popularnost piratiziranja u elektroničkom obliku (za razliku od glazbe i filmova koji su u digitalnom obliku po svojoj prirodi).	☐	☐	☐	☐	☐
Moje financijske prilike utječe na količinu piratiziranog sadržaja koje preuzimam, bez obzira na vrstu sadržaja.	☐	☐	☐	☐	☐
Knjižnice utječu na manju potrebu piratiziranja knjiga u odnosu na glazbu i filmove.	☐	☐	☐	☐	☐
Da je posuđivanje glazbe i filmova popularno kao posuđivanje knjiga, preuzimanje piratiziranih verzija bilo bi manje zastupljeno.	☐	☐	☐	☐	☐

20. U niže navedenoj tablici nalaze se tvrdnje vezane za neke aspekte piratstva općenito. Označite u kojoj se mjeri slažete ili ne slažete sa svakom navedenom tvrdnjom!

	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Postojeći zakoni o autorskom pravu su zastarijeli i treba ih mijenjati.	☐	☐	☐	☐	☐
Zakoni o autorskom pravu bi trebali regulirati samo komercijalno korištenje autorskih sadržaja.	☐	☐	☐	☐	☐
Piratiziranje digitalnih sadržaja sasvim je prihvatljivo, kada se radi o zabavnim sadržajima.	☐	☐	☐	☐	☐
Piratiziranje digitalnih sadržaja sasvim je prihvatljivo ukoliko nitko ne trpi financijsku štetu.	☐	☐	☐	☐	☐
Često preuzimam piratske sadržaje koje (da nema piratskih verzija) ne bih kupovao legalne.	☐	☐	☐	☐	☐
Ponekad mi se piratski sadržaj toliko sviđa da me potakne da kupim i legalni.	☐	☐	☐	☐	☐
Preuzimanje piratiziranih sadržaja smatram potencijalno opasnim.	☐	☐	☐	☐	☐
U budućnosti ću vjerojatno koristiti piratizirane sadržaje u jednakoj mjeri ili više nego do sada.	☐	☐	☐	☐	☐
Piratizirane primjerke ne koristim jer imam dovoljno financijskih sredstava za nabavu izvornih primjeraka.	☐	☐	☐	☐	☐

21. Procjenite svoje vještine:

	vrlo slabo	slabo (lošije od prosjeka)	prosječno	dobro (bolje od prosjeka)	vrlo dobro
korištenja računala općenito	☐	☐	☐	☐	☐
snalaženje na internetu općenito	☐	☐	☐	☐	☐
pronalaženja piratskih sadržaja	☐	☐	☐	☐	☐
korištenja različitih formata piratskih sadržaja	☐	☐	☐	☐	☐